

Latvijas Universitātes
Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes
Pedagoģijas zinātniskais institūts

Latvijas skolēnu morālā rakstura attīstīšana: 3. mērījuma rezultāti

(2024. gada pavasarī, 4., 7. un 9. klase)

Populārzinātniskais ziņojums

Dr. Manuel Joaquín Fernández González

*LU IZPF PZI vadošais pētnieks,
Latvijas Zinātnes padomes eksperts*
manuels.fernandezs@lu.lv

Dr. Svetlana Surikova

*LU IZPF PZI vadošā pētniece,
Latvijas Zinātnes padomes eksperte*
svetlana.surikova@lu.lv

Latvijas Zinātnes padomes projekts "Digitālas mācību programmas efektivitātes izpēte jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas izglītības iestādēs (no 1. līdz 12. klasei)", Nr. Izp-2021/1-0385

Rīga
2024. gada novembris

Ievads

Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024)¹ Latvijas Universitātes zinātnieku komanda veic **longitudinālu pētījumu par skolēnu tikumisko izaugsmi**. Pētījums veikts Latvijas likumdošanas (Izglītības likuma 10.¹ panta “Izglītība un tikumība” un MK noteikumos (Nr. 480) noteikto vadlīniju par tikumisko audzināšanu) kontekstā, ņemot vērā arī projekta “Skola2030” pamatnostādnes par vērtībām un tikumiem jaunajā izglītības saturā. **Pētījuma jautājumi**, kas ievirzīja pētniecisko procesu un uz kuriem šajā ziņojumā tiek sniegtas atbildes, ir šādi: Kā skolēni saprot, kas ir un kā notiek morālā izaugsme? Vai viņi ir ieinteresēti un vēlas iesaistīties savā morālajā izaugsmē? Kāda ir viņu pieredze (motivācija, šķēršļi, stratēģijas) tikumu iedzīvināšanā un praktizēšanā ikdienas dzīvē? Vai viņi izjūt gandarījumu un atbalstu savā morālajā izaugsmē, tādējādi nostiprinot savu morālo identitāti?

2024. gada pavasarī tika veikts pētījumā iesaistīto klašu (4., 7. un 9.kl.) skolēnu attieksmes pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 3. mērījums, kurā piedalījās **1056 skolēni** no 39 skolu 76 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Skolēni reflektēja par savu morālo izaugsmi, aizpildot teorētiski pamatotu un praksē validētu anketu, kurā iestrādāti četri galvenie morālās izaugsmes aspekti: A – skolēnu izpratne par tikumiskā rakstura attīstības procesu; B – lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsmē (brīvi un apzināti vēlēties kļūt par labāku cilvēku); C – praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē, praktizējot tikumus ikdienā; un D – morālā identitāte (izjustais gandarījums un atbalsts morālās izaugsmes procesā).

Pētījuma **augsto zinātnisko kvalitāti** nodrošina Latvijas Zinātnes padomes eksperti, LU IZPF Pedagoģijas zinātniskā institūta vadošie pētnieki, kā arī vairāki izglītības zinātņu doktoranti un maģistranti. Pētījumā izmantotās anketas jautājumu iekšējās saskaņotības un datu ticamības līmenis tika pārbaudīts, pielietojot zinātnisko metodi – Kronbaha alfa testu ($\alpha = 0,831$). **Pētījums ir reprezentatīvs** Latvijas vispārīzglītojošo izglītības iestāžu, kas īsteno vispārējās pamata un vidējās izglītības programmas, mērogā ar statistisku kļūdu 3%, kā arī katrā no vecumposmiem (4., 7. un 9. klase) ar statistisku kļūdu 5-6%.

Ziņojums strukturēts četrās daļās: pētījuma 3. mērījuma rezultātu kopsavilkums (1/4), 4. klašu skolēnu (2/4), 7. klašu skolēnu (3/4) un 9. klašu skolēnu (4/4) anketēšanas rezultāti. Ziņojumā akcentētas kopējās tendences, un rezultāti tiek prezentēti lakoniski – bez interpretācijas. Tomēr pie rezultātiem minēti daži respondentu izteikumi, kas bagātīgi ilustrē galvenos rezultātus.

Šis ziņojums piedāvā **unikālu skatījumu uz skolēnu viedokļiem** par sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. Tas ir īpaši noderīgi vecākiem, pedagogiem un skolas vadītājiem, kuri vēlas atbalstīt skolēnu morālo izaugsmi, un ir arī nozīmīgs ieguldījums tikumiskās audzināšanas pilnveidei un nostiprināšanai Latvijas izglītības sistēmā. Ziņojumā tiek piedāvāta vērtīga informācija personīgajām pārdomām un šīs tēmas aktualizēšanai ģimenē, klasē, skolotāju sanāksmēs, skolu vadītāju semināros un izglītības politiku diskusijās. Tā ir saistoša arī akadēmiskajam personālam, kas piedalās topošo skolotāju sagatavošanā un strādājošo skolotāju tālākizglītības nodrošināšanā.

Manuels Fernandess un Svetlana Surikova,
Rīgā, 2024. gada novembrī.

Kā citēt:

[LV] Fernández González, M. J. un Surikova, S. (2024). *Latvijas skolēnu morālā rakstura attīstīšana: 3. mērījuma rezultāti*. Populārzinātniskais ziņojums. Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts.

[EN] Fernández González, M. J., & Surikova, S. (2024). *Latvijas skolēnu morālā rakstura attīstīšana: 3. mērījuma rezultāti* [Developing the Latvian pupils' moral character: The results of the 3rd measurement]. Popular science report. UL FESP SIP.

¹ Latvijas Zinātnes padomes projekts “Digitālas mācību programmas efektivitātes izpēte jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas izglītības iestādēs (no 1. līdz 12. klasei)”, Nr. Izp-2021/1-0385

Galvenās tēzes

- ❖ **Skolēni lielākoties ļoti labi apzinās, ka ir iespējams pilnveidot savu tikumisko raksturu, un viņiem ir samērā laba izpratne par morālās izaugsmes procesu.**
 - Aptuveni 4/5 skolēnu piekrīt, ka tikumisko raksturu var attīstīt mūža garumā, 3/4 skolēnu uzskata, ka **tikumiskā rakstura attīstīšana rada prieku**, vairāk kā 3/4 skolēnu apzinās, ka emociju kontrole ir daļa no morālās izaugsmes.
 - Kopumā skolēniem nepieciešams pilnveidot izpratni par praktizēšanas nepieciešamību, lai attīstītu savu tikumisko raksturu. Turklāt, 2/5 skolēnu no 7. un 9. klases nav pārliecināti, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstīšanu.
- ❖ **Vairāk kā puse skolēnu ir ieinteresēti un vēlas iesaistīties savā morālajā izaugsme.**
 - Vairāk kā 1/5 skolēnu no 7. un 9. klases atzīst, ka jau kopš bērnības centās kļūt par labākiem cilvēkiem, pilnveidojot savu tikumisko raksturu, bet gandrīz 2/5 skolēnu iesaistījās savā morālajā izaugsme, **izvērtējot kādu savu iepriekšējo morālo rīcību**, kas viņus neapmierināja.
 - Aptuveni 1/5 skolēnu **nekad nebija domājuši par tikumiskā rakstura attīstīšanas jautājumiem**. 1/5 skolēnu no 4. klases šaubās un īsti nezina, vai viņi vēlas iesaistīties sava tikumiskā rakstura attīstīšanā. Tāpēc ģimenē un skolā būtu jāturpina piedāvāt skolēniem iespējas mērķtiecīgi domāt par savu morālo izaugsmi.
- ❖ **Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme mērķtiecīgi ir jāsekmē.**
 - Lai veicinātu savu morālo izaugsmi, skolēni labprāt **meklē atbalstu draugos**, kas sekmē viņu tikumiskā rakstura attīstīšanu, palīdz savas ģimenes locekļiem un iesaistās sporta/brīvdabas aktivitātēs. Tomēr viņiem **trūkst gan prasmju meklēt padomu pie uzticama pieaugušā**, gan intereses par morālās izaugsmes paraugiem.
 - Gandrīz 2/5 skolēnu no 7. un 9. klases nepieciešams īpašs atbalsts, lai veidotu apzinātu ieradumu **izvairīties no morāli graužošanas vides tiešsaistē**. Jāsekmē skolēnu kultūras/mākslas un garīgās/reliģiskās pieredzes bagātināšana, kurā viņi varētu smelties tikumiskā rakstura attīstības iedvesmu.
- ❖ **Skolēni izjūt gandarījumu un atbalstu savai morālajai izaugsmei.**
 - Gandrīz 4/5 skolēnu **iegūst prieku vai lielu prieku morālās izaugsmes procesā**, un savus pūliņus, lai attīstītu tikumisko raksturu, vairāk kā 4/5 skolēnu vērtē pozitīvi.
 - Lielākā daļa skolēnu jūt atbalstu savai morālajai izaugsmei dažādās vidēs: vairāk kā 4/5 skolēnu jūt atbalstu ģimenē un draugu lokā, gandrīz 3/4 skolēnu – skolas vidē.

Īss glosārijs

Morālās vērtības: Priekšstats, izpratne par morālajiem labumiem. Audzināšanas vadlīnijās Latvijas skolām minētās vērtības ir: dzīvība, cilvēka cieņa, brīvība, ģimene, laulība, darbs, daba, kultūra, latviešu valoda un Latvijas valsts. Vērtības ir pamats morālo ieradumu jeb tikumu veidošanai: tikumi atvieglo vērtību apliecināšanu un īstenošanu dzīvē.

Tikums: Labs morālais ieradums, kas balstās uz apgūtām un sev pieņemtām vērtībām un mudina cilvēku brīvi, dabiski un stingri stāties par morālo labumu un to īstenot jebkurā situācijā. Audzināšanas vadlīnijās minētie tikumi ir: atbildība, centība, drosme, godīgums, gudrība, laipnība, līdzietība, mērenība, savaldība, solidaritāte, taisnīgums un tolerance.

Morālais ieradums: Brīvi un apzināti attīstīts un ar laiku nostiprināts jušanas, domāšanas un rīcības veids, kas atbilst morālajām vērtībām un izpaužas jebkurā situācijā. Morālajos ieradumos balstītās uzvedības īpašības: spontānums, stabilitāte, piemērotība, vieglums un prieks tās izpildē, pat ja tas prasa piepūli. Sinonīms: tikums.

Temperaments: Noturīgs iedzimto vai agrīnā bērnībā veidoto personības īpašību kopums. Cilvēks neizvēlas savu temperamentu, bet to var pārvaldīt, iegūstot morālos ieradumus. Cilvēka personību veido temperamenta un rakstura īpašību kopums.

Morālais raksturs: Morāli vērtējamo personības iezīmju kopums, ko veido cilvēka morālie ieradumi jeb tikumi (t.i., tas veidojas brīvi un apzināti visa mūža garumā). Šī ziņojuma ietvaros morālais raksturs un tikumiskais raksturs tiek lietoti kā sinonīmi. Cilvēki ar tikumisko raksturu ir principiāli un vadās pēc ētiskiem morāles principiem un vērtībām, kā cieņa, taisnība, atbildība, mīlestība utt. Cilvēki ar tikumisko raksturu ir krietni, godīgi, izpalīdzīgi, centīgi, saprotoši, laipni, utt. Šie tikumi palīdz viņiem stabili rīkoties saskaņā ar saviem principiem ikdienā, arī neparedzētajās situācijās.

Morālā izaugsme: Process, caur kuru cilvēks nostiprina savas morālās vērtības un pieaug tikumos visa mūža garumā, tādējādi kļūstot par labāku cilvēku. Morālajā izaugsme mijiedarbojas četri aspekti: emocionālais – kognitīvais (emocionāla piesaiste un izpratne par iespēju augt tikumos un kā to darīt); lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsme (brīvi un apzināti vēlēties kļūt par labāku cilvēku); praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (praktizējot tikumus ikdienā) un morālā identitāte (izjustais gandarījums un atbalsts morālās izaugsmes procesā).

Labs raksturs ietver sevī zināšanas par labo, tieksmi darīt labo un labu uzvedību – prāta, sirds un rīcības morālos ieradumus (Lickona, 1999, 78.lpp.²).

Satura rādītājs

PĒTĪJUMA 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS.....	5
4. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI.....	10
7. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI.....	15
9. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI.....	22

² Lickona, T. (1999). Character education: Seven crucial issues [Tikumiska rakstura izglītība: Septiņi būtiski jautājumi]. *Action in Teacher Education*, 20(4), 77–84. <https://doi.org/10.1080/01626620.1999.10462937>

Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana:

3. mērījuma rezultāti

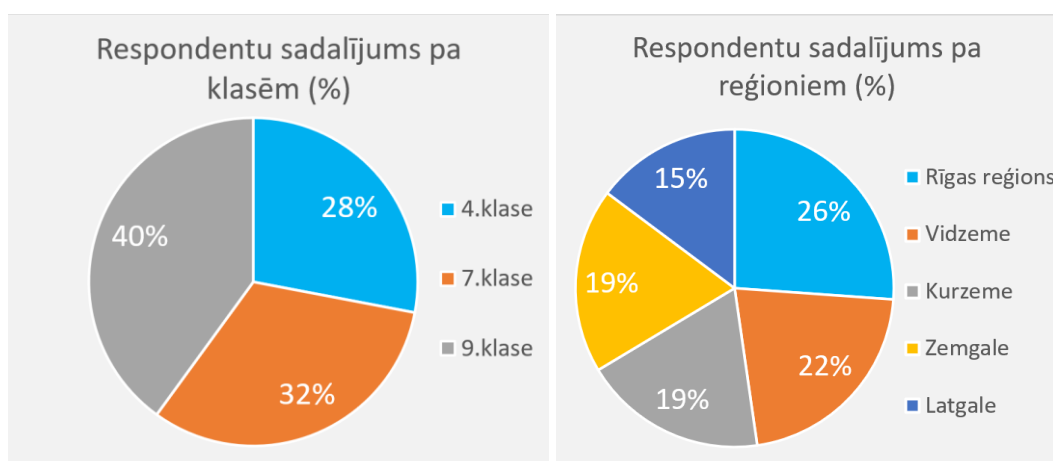
Populārzinātniskā ziņojuma 1. sadaļa (1/4)

PĒTĪJUMA 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS

Pētījuma konteksts. Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2024. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 4., 7. un 9. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 3. mērījums, kurā piedalījās 1056 skolēni no 39 skolu 76 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēts **pētījuma 3. mērījuma rezultātu kopsavilkums**.

Par respondentiem

Pētījumā no 4. klases piedalījās 296 skolēni (28%), no 7. klases – 338 skolēni (32%) un no 9. klases – 422 skolēni (40%). 51% respondentu bija meitenes. Lielākā daļa respondentu bija no Rīgas reģiona (26%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

SKOLĒNU MORĀLĀS IZAUGSMES STANDARTIZĒTIE RĀDĪTĀJI

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A-izpratne), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B-lēmums), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (C-iesaistīšanās) un izjustais gandarījums un atbalsts šajā procesā (D-identitāte). Lai apkopotu visu klašu skolēnu anketēšanas rezultātus šajās četrās kategorijās, sākotnējie dati tika standartizēti 10 ballu skalā un sadalīti piecos līmeņos: ļoti augsts ($Std\bar{x} = 9-10 / 85-100 \%$), augsts ($Std\bar{x} = 7-8 / 65-84 \%$), vidējs ($Std\bar{x} = 5-6 / 45-64 \%$), zems ($Std\bar{x} = 3-4 / 25-44 \%$), ļoti zems ($Std\bar{x} = 0-2 / 0-24 \%$).

7. un 9. klasei bija vienādas anketas, bet 4. klases anketa tika vienkāršota (mazāks jautājumu skaits un vienkāršāks formulējums), tāpēc nevar tieši salīdzināt rādītāju vērtības starp abām klašu grupām: (1) 4. klasi un (2) 7. un 9. klasi, bet var salīdzināt ranžēšanas kārtas vietu, ko katrs rādītājs ieņem katrā vecumgrupā.

Standartizētie rādītāji

Ranžēšanas kārta	4. klase		7. klase		9. klase	
	Reālais rādītājs / min.-max.	Standartizētais rādītājs ($Std\bar{x}$)*	Reālais rādītājs / min.-max.	Standartizētais rādītājs ($Std\bar{x}$)	Reālais rādītājs / min.-max.	Standartizētais rādītājs ($Std\bar{x}$)
1.	A-Izpratne ($\bar{x} = 0,87 / 0-1$)	8,68 ↓	A-Izpratne ($\bar{x} = 5,16 / 1-7$)	6,93 ↓	A-Izpratne ($\bar{x} = 5,18 / 1-7$)	6,97 ↑
2.	C-Iesaistīšanās ($\bar{x} = 0,77 / 0-1$)	7,68 ↓	B-Lēmums ($\bar{x} = 3,56 / 1-5$)	6,40 ↑	B-Lēmums ($\bar{x} = 3,54 / 1-5$)	6,35 =
3.	B-Lēmums ($\bar{x} = 3,24 / 1-4$)	7,47 ↓	D-Identitāte ($\bar{x} = 3,22 / 1-5$)	5,55 ↓	D-Identitāte ($\bar{x} = 3,21 / 1-5$)	5,53 ↓
4.	D-Identitāte ($\bar{x} = 2,35 / 1-3$)	6,75 ↓	C-Iesaistīšanās ($\bar{x} = 3,12 / 1-5$)	5,30 ↓	C-Iesaistīšanās ($\bar{x} = 3,07 / 1-5$)	5,18 ↓
Kopējais standartizētais rādītājs ($Std\bar{x}$)		7,65 ↓		6,05 ↑		6,01 ↓

* Bultiņas norāda uz dinamiku, salīdzinot ar 1. mērījumu

A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, ir konstatēts, ka **izpratne par morālās attīstības procesu ir augstākais rādītājs** no četriem rādītājiem visās vecumgrupās. Lielākā daļa skolēnu labi izprot, ka tikumisko raksturu var attīstīt visa mūža garumā (tam piekrīt 93% 4. klašu skolēnu, 71% 7. klašu skolēnu un 73% 9. klašu skolēnu), ka priekam par savu morālo izaugsmi ir svarīga loma tikumiskā rakstura veidošanās procesā (tam piekrīt 90% 4. klašu skolēnu, 67% 7. klašu skolēnu un 69% 9. klašu skolēnu) un emociju kontrole ir morālās izaugsmes sastāvdaļa (tam piekrīt 90% 4. klašu skolēnu, 68% 7. klašu skolēnu un 70% 9. klašu skolēnu). Ir konstatēts, ka **skolēnu izpratne par praktizēšanas nepieciešamību, lai attīstītu tikumisko raksturu, ir viens no zemākajiem rādītājiem** visās vecumgrupās: 4.klašu skolēniem tas ir zemākais rādītājs, 7. klašu skolēniem tas ir trešais zemākais rādītājs un 9. klašu skolēniem - otrais zemākais rādītājs. Ir vērojamas atšķirības starp vecumgrupām izpratnē par tikumiskā rakstura un brīvības kopsakarībām: 4. klašu skolēni visvairāk piekrīt tam, ka tikumiskais raksturs palīdz vieglāk, brīvāk rīkoties labi (tam piekrīt 92% skolēnu), savukārt, 7. un 9. klašu skolēnu zemākais izpratnes rādītājs attiecas tieši uz zināšanām par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstību (tam piekrīt tikai 64% 7. klašu skolēnu un 59% 9. klašu skolēnu). Veicot skolēnu 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā 9. klašu skolēnu izpratne par morālo izaugsmi ir nedaudz uzlabojusies, savukārt 4. un 7. klašu skolēnu izpratnes koprādītājs ir pazeminājies.

B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, tika konstatēts, ka lēmuma briedums par iesaistīšanos savā morālajā izaugsmē ieņem otro vietu (7. un 9. klasē) vai trešo vietu (4. klasē) starp četriem morālās izaugsmes rādītājiem. **Vairākums skolēnu ir ieinteresēti un vēlas iesaistīties savā morālajā izaugsmē** (55% 4. klašu skolēnu, 62% 7. klašu skolēnu un 60% 9. klašu skolēnu). 7. un 9. klases skolēni iesaistās savā morālajā izaugsmē drīzāk pēc personīgas morālās atgriešanās (pēc kādas kļūdas vai neveiksmes) (38% 7. klašu skolēnu, 40% 9. klašu skolēnu) nekā kopš bērnības (respektīvi – 24% un 20%). Kā komentēja 7. klases skolniece: “*Manuprāt, ir svarīgi, ka katram cilvēkam ir savi morāles principi. Vēlos būt jaukāka, attīstīt savu tikumisko raksturu, jo iepriekš esmu jutusies nejauka vai vainīga par dažām rīcībām*”. Kāda 9. klases skolniece izteicās šādi: “*Man bija problēmas ar dusmu kontroli un tas bojāja manas attiecības ar vecākiem un draugiem. Augot lielākai, es to sapratu un mēģinu labot, bet ne vienmēr tas izdodas.*” Samērā maz skolēnu nav ieinteresēti savā morālajā izaugsmē (7% 4. klašu skolēnu, 10% 7. klašu skolēnu un 12% 9. klašu skolēnu), bet gandrīz 1/5 skolēnu nekad vēl nebija domājuši par tikumiskā rakstura attīstīšanas jautājumiem (18% 4. klašu skolēnu, 19% 7. klašu skolēnu, 21% 9. klašu skolēnu), kā ilustrēts šajā 7. klases skolnieces komentārā:

“*Iepriekš par to neaizdomājos, bet man liekas, ka es neapzinoties to attīstīju*”, kā arī 9. klases skolnieces komentārā “*Neesmu domājusi par sava tikumiskā rakstura attīstīšanu, taču, manuprāt, to attīstītu nemaz nedomājot.*”. Veicot skolēnu 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā 7. klašu skolēnu morālās izaugsmes lēmuma briedums ir paaugstinājies, 9. klašu skolēniem tas nav mainījies, savukārt 4. klašu skolēnu lēmuma brieduma koprādītājs ir pazeminājies.

C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, atklājās, ka skolēnu praktiskās iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē ir zemākais rādītājs 7. un 9. klasē, bet 4. klasē tas ieņem otro vietu. Visbiežāk izmantotās **stratēģijas, lai veicinātu morālo izaugsmi, ir tikšanās ar draugiem, kas sekmē izaugsmi** (7.kl. un 9.kl.), laba plānošana brīvā laika izmantošanā (7.kl.) un izvairīšanās no vietām un cilvēkiem, kas mudina uz sliktu uzvedību (4.kl. un 9.kl.). Tomēr kopumā samērā daudz skolēnu nekad vai reti lūdz padomus par tikumiskā rakstura attīstīšanu (27% 4.klašu skolēnu, 53% 7.klašu skolēnu, 51% 9.klašu skolēnu), **nekad vai reti interesējas par morālajām autoritātēm**, t.i., cilvēkiem, kas ir morālās izaugsmes paraugi (32% 4.klašu skolēnu, 47% 7.klašu skolēnu, 45% 9.klašu skolēnu), nekad vai reti cenšas izvairīties no morāli graujošas vides tiešsaistē (18% 4.klašu skolēnu, 38% 7.klašu skolēnu, 42% 9.klašu skolēnu). Lielākā daļa skolēnu savai morālajai izaugsmei bieži vai ļoti bieži iesaistās ģimenes darbos, skolas aktivitātēs un sporta/brīvdabas aktivitātēs. Nedaudz zemākā līmenī ir iesaistīšanās brīvprātīgajā darbā, bet nekad vai reti iesaistās kultūras/mākslas aktivitātēs 46% 4. klašu skolēnu, 51% 7. klašu skolēnu un 48% 9. klašu skolēnu. **Visās vecuma grupās garīgās/religiskās aktivitātes ir vismazāk izmantotas iespējas morālajā izaugsmē**: nekad vai reti tajās iesaistās 48% 4. klašu skolēnu, 61% 7. klašu skolēnu un 73% 9. klašu skolēnu. Izvērtējot savu pieredzi morālās izaugsmes procesā, 7. un 9. klases skolēni uzskata, ka viņu ieinteresētība un orientāciju uz mērķi ir diezgan stabila, bet viņiem ir ne tik veiksmīga pieredze grūtību pārvarēšanā un pastāvīgā tikumu praktizēšanā. Veicot skolēnu 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā visās vecumgrupās praktiskās iesaistīšanās koprādītājs ir pazeminājies.

D. SKOLĒNU MORĀLĀ IDENTITĀTE

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, ir konstatēts, ka skolēnu morālā identitāte ir zemākais rādītājs 4. klasē un otrais zemākais rādītājs 7. un 9. klasē, kaut gan savus centienus, lai attīstītu tikumisko raksturu, skolēni vērtē pozitīvi. Tikai 7% 4. klašu skolēnu, 10% 7. un 9. klašu skolēnu uzskata, ka viņi neko nedara, lai pilnveidotu savu raksturu. Kopumā diezgan liels skolēnu skaits **iegūst prieku vai lielu prieku morālās izaugsmes procesā** (90% 4. klašu skolēnu un 72% 7. un 9. klašu skolēnu). Analizējot 7. un 9. klašu skolēnu izteikumus par to, kā viņi jūtas tikumiskā rakstura attīstīšanā, no vienas puses, ir konstatētas vairākas pozitīvas tendences: tiek minētas pozitīvas emocijas, kā, piemēram, 7. klases skolnieces komentārā “*Es jutos daudz labāk un mierīgāk, ja attīstītu un ikdienā pielietojtu tādas tikumiskā rakstura īpašības kā piemēram, dāsnumu, godīgumu, izpalīdzīgumu, pieklājību*”, un 9. klases skolnieces apgalvojumā “*Attīstot savu tikumisko raksturu, es jūtu gandarījuma sajūtu, jo saprotu, ka padarīju sevi par labāku cilvēku. Es arī kļūstu priecīga, jo esmu iemācījusies rīkoties apzinīgi un kontrolēt savas emocijas*”; kā arī parādās centība grūtību/izaicinājumu pārvarēšanā: “*Ir grūti, jo jātiek vaļā no sliktiem ieradumiem un paradumiem, bet, ja tu centies, tad beigās redz uzlabojumus un ir gandarījums par sava tikumiskā rakstura uzlabošanu. Sākumā ir nogurums un nedaudz dusmas, bet pēc tam ir prieks*” (7. klases skolniece); “*Zinu, ka tas ir grūts un garš process, bet tam ir labs rezultāts, kas ir tā vērts*” (9. klases skolniece). Bet, no otrās puses, parādās arī zināms motivācijas trūkums dažādu iemeslu dēļ, piemēram, šajā 7. klases skolnieces komentārā: “*Manuprāt, es vēl neesmu gatava attīstīt savu tikumisko raksturu*”, vai arī grūtību/izaicinājumu dēļ kā šajās 9. klases skolnieces pārdomās: “*Ja man sanāk, es jutos ļoti labi, bet bieži nesanāk un beigu beigās jutos diezgan slikti, ka kārtējo reizi esmu izgāzusies un padevusies savu mērķu sasniegšanā*”. Visos vecumos lielāku atbalstu savai morālajai izaugsmei skolēni jūt ģimenē un draugu lokā. Daži skolēnu izteikumi, daloties ar piemēriem no savas dzīves, labi ilustrē šos kvantitatīvos rezultātus: “*Draugi vienmēr ir klāt un atbalsta. Bieži, kad eju ārā ar draugiem, viņi man dod padomus un atbalsta, lai es varētu uzlabot kaut ko savā raksturā. Tas mani ļoti motivē un*

palīdz” (7. klases skolnieces komentārs par draugu atbalstu); “Vecāki vienmēr mudina mani būt godīgai un pieklājīgai neskatoties uz radušos situāciju, nepakļauties kāda cita ietekmei, ja tā neatbilst manai morālei” (7. klases skolnieces komentārs par ģimenes atbalstu); “Manuprāt, vislielāko atbalstu sniedz klases audzinātāja un atsevišķi skolotāji” (9. klases skolnieka komentārs par atbalstu skolas vidē). Veicot skolēnu 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā visu (4., 7. un 9.) klašu skolēnu morālās identitātes koprādītājs ir pazeminājies.

ISS IESKATS PĒTĪJUMA METODOLOĢIJĀ

Pētījuma datu vākšanai tika izmantota **teorētiski pamatota un praksē validēta anketa**, kurā iekļautas četras morālās izaugsmes komponentes: A – izpratne par morālo izaugsmi (*Character Growth Understanding and Mindset Scale* adaptēts no Dweck, 2000³); B – morālās izaugsmes lēmuma nobriedums jeb attieksme pret tikumiskā rakstura attīstīšanu (balstīts uz identitātes statusa teoriju pēc Marcia, 2002⁴); C – morālā izaugsme dzīves darbībā jeb praktiskā iesaistīšanās (*Virtue Grit Scale*, adaptēts no Duckworth, 2016⁵; un *Brief Moral Resilience Scale*, adaptēts no Smith et al., 2008⁶); D – morālā identitāte (balstīts uz sagaidāmās vērtības motivācijas teoriju pēc Vroom, 1964⁷). Anketā tika iekļauti gan slēgtie jautājumi kvantitatīvo datu iegūšanai, gan atvērtie jautājumi kvalitatīvo datu iegūšanai. Anketa, kas izstrādāta angļu valodā 2018. gadā, tika tulkota latviešu valodā, pielāgota atbilstošajam vecumposmam, izmantojot atbilstošu leksiku. 1. mērījuma datu vākšana notika gan papīra formātā, gan tiešsaistē 2022. gada pavasarī sadarbībā ar 63 skolu 122 klašu audzinātājiem visos Latvijas reģionos. Kopumā tika saņemtas 1983 skolēnu anketas.

2022. gada pētījuma dalībnieki (1.mērījums)

	2. klase	5. klase	7. klase	Kopā
Aizpildīto anketu skaits	518	644	821	1983
Klašu skaits	32	39	51	122
Skolu skaits	21	31	37	63
Vidējais bērnu skaits klasē	≈16	≈16	≈16	≈16

2. mērījuma datu vākšana notika gan papīra formātā, gan tiešsaistē 2023. gada pavasarī sadarbībā ar 54 skolu 97 klašu audzinātājiem visos Latvijas reģionos. Kopumā tika saņemta 1451 skolēnu anketa.

2023. gada pētījuma dalībnieki (2.mērījums)

	3. klase	6. klase	8. klase	Kopā
Aizpildīto anketu skaits	451	534	466	1451
Klašu skaits	27	33	37	97
Skolu skaits	18	27	29	54
Vidējais bērnu skaits klasē	≈17	≈16	≈13	≈15

3. mērījuma datu vākšana notika gan papīra formātā, gan tiešsaistē 2024. gada pavasarī sadarbībā ar 39 skolu 76 klašu audzinātājiem visos Latvijas reģionos. Kopumā tika saņemtas 1056 skolēnu anketas.

2024. gada pētījuma dalībnieki (3.mērījums)

	4. klase	7. klase	9. klase	Kopā
Aizpildīto anketu skaits	296	338	422	1056
Klašu skaits	21	23	32	76
Skolu skaits	16	17	25	39
Vidējais bērnu skaits klasē	≈14	≈15	≈13	≈14

³ Dweck, C. S. (2000). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development*. Psychology Press.

⁴ Marcia, J. E. (2002). Adolescence, identity, and the Bernadone family. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(3), 199-209. https://doi.org/10.1207/S1532706XID0203_01

⁵ Duckworth, A. (2016). *Grit scale*. <https://angeladuckworth.com/grit-scale/>

⁶ Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International journal of behavioral medicine*, 15(3), 194–200. <https://doi.org/10.1080/1070550080222972>

⁷ Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. Wiley.

Pētījuma ticamība un reprezentatīvitate. Ņemot vērā, ka 2023./2024. mācību gadā 579 Latvijas vispārizglītojošajās izglītības iestādēs (izņemot speciālās izglītības iestādes) (IZM, 2023⁸), kas īstenoja vispārējās pamata un vidējās izglītības programmas, 4. klasē ir mācījušies 19520 skolēni, 7. klasē – 17953 skolēni un 9. klasē - 20491 skolēni (IZM, 2023⁹), 3. mērījumā tika iegūta reprezentatīva skolēnu izlase (N=1056), kas ļauj vispārināt rezultātus ar 3% kļūdu. Pētījums arī ir reprezentatīvs visos vecumos (ar šādu % kļūdu): 4. klasē (6%), 7. klasē (5%) un 9. klasē (5%).

Anketas jautājumu iekšējā saskaņotība un iegūto datu ticamība tika pārbaudīta, izmantojot Kronbaha alfa testu. Kopumā **anketas jautājumu iekšējās saskaņotības un datu ticamības līmenis ir labs** ($\alpha=0,831$) ar šādām atšķirībām vecumos: 4. klasē $\alpha=0,756$; 7. klasē $\alpha=0,863$; 9. klasē $\alpha=0,875$.

Kvantitatīvo datu apstrāde un analīze tika veikta MS Excel un SPSS vidē, izmantojot aprakstošo statistiku (absolūtos lielumus un procentuālās frekvences, centrālās tendences rādītājus (vidējo aritmētisko un modu), un dispersijas rādītājus (standartnovirzi)). Kvalitatīvie dati (skolēnu izteikumi) tika izmantoti kā papildmateriāls, kas ilustrē galvenās tendences respondentu atbildēs. Tika izanalizēti 7. klašu skolēnu 445 izteikumi (3696 vārdi) un 9. klašu skolēnu 443 izteikumi (3685 vārdi).

⁸ IZM. (2023). *Vispārizglītojošo dienas skolu skaits*. Valsts izglītības informācijas sistēma.

<https://www.viis.gov.lv/dati/visparizglitajosodienas-skolu-skaits>

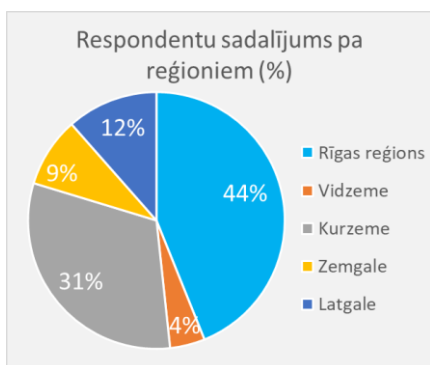
⁹ IZM. (2023). *Izglītojamo skaita sadalījums pa klasēm vispārizglītojošajās dienas apmācības programmās 2023./2024.m.g. (bez speciālajām skolām un klasēm)*. Valsts izglītības informācijas sistēma. <https://www.viis.gov.lv/dati/izglitajamoskaita-sadalijums-pa-klasem-visparizglitajosajadienas-apmacibas-programmas>

Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 3. mērījuma rezultāti

Populārzinātniskā ziņojuma 2. sadaļa (2/4)

4. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

Pētījuma konteksts: Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2024. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 4., 7. un 9. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 3. mērījums, kurā piedalījās 1056 skolēni no 39 skolu 76 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēti **4. klašu skolēnu anketēšanas rezultāti**.

Par respondentiem

Pētījumā piedalījās 296 4. klases skolēns no 16 skolu 21 klases (vidēji ≈ 14 skolēni klasē), 159 zēni (54%), 137 meitenes (46%). Pārsvārā respondenti bija 10-11 gadus veci (95%). Vairākums respondentu bija no Rīgas reģiona (44%) un Kurzemes reģiona (31%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (C) un izjustais gandarījums un atbalsts (D).

A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Skolēnu izpratnes līmenis tika izvērtēts no 0 līdz 1 sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes komponentes (gandarījums, praktizēšana, zināšanas, emocijas, brīvība un mērķtiecība).

4. klašu skolēnu izpratnes vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 0,87 no max. 1

Apgalvojumi	Procenti (%)	Vidējais aritmētiskais (\bar{x})
PRIEKŠ, DAROT LABUS DARBUS, VEICINA LABA RAKSTURA ATTĪSTĪBU	10% / 90%	0.90
LAI ATTĪSTĪTU LABU RAKSTURU, MAN IR JĀTRENĒJAS, JĀATKĀRTO NOTEIKTAS DARBĪBAS	28% / 72%	0.72
JĀ ES MĀCĪŠOS, KĀ PAREIZI RĪKOTIES, TAD MANS RAKSTURS KĻŪS LABĀKS	13% / 87%	0.87
JĀ ES CENTĪŠOS KONTROLĒT SAVAS EMOCIJAS, TAD MANS RAKSTURS KĻŪS LABĀKS	10% / 90%	0.90
JĀ ATTĪSTĪŠU LABU RAKSTURU, TAD MAN BŪS VIEGLĀK DARĪT LABUS DARBUS	8% / 92%	0.92
ES VARU ATTĪSTĪT LABU RAKSTURU VISAS SAVAS DZĪVES GARUMĀ	7% / 93%	0.93

■ nepiekrītu ■ piekrītu 0 1

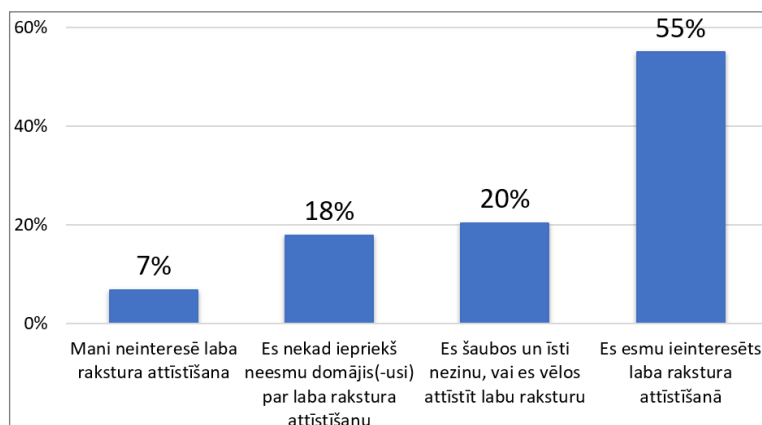
Kopumā 4. klašu skolēnu izpratne par tikumiskās attīstības procesu ir ļoti laba ($\bar{x} = 0,87$ no max. 1). Viszemākais izpratnes līmenis attiecas uz praktizēšanas nepieciešamību, lai uzlabotu raksturu ($\bar{x} = 0,72$). Visaugstākais līmenis attiecas uz izpratni par iespēju labu raksturu attīstīt visa mūža garumā ($\bar{x} = 0,93$). Teicamā līmenī ir arī izpratne par to, ka labs raksturs palīdz vieglāk darīt labus darbus ($\bar{x} = 0,92$), par prieka un emociju kontroles nozīmīgo lomu laba rakstura veidošanās procesā ($\bar{x} = 0,90$).

B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Skolēnu attieksme pret tikumiskā rakstura attīstīšanu tika izvērtēta četros brieduma līmeņos.

4. klašu skolēnu attieksmes vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,24 no max. 4

Vairāk kā puse skolēnu (55%) izvēlējās variantu "Es esmu ieinteresēts laba rakstura attīstīšanā". Tikai 7% nav ieinteresēti, bet 18% nekad nebija iepriekš domājuši par laba rakstura veidošanos, un 20% šaubījās par iesaistīšanos laba rakstura attīstīšanā.

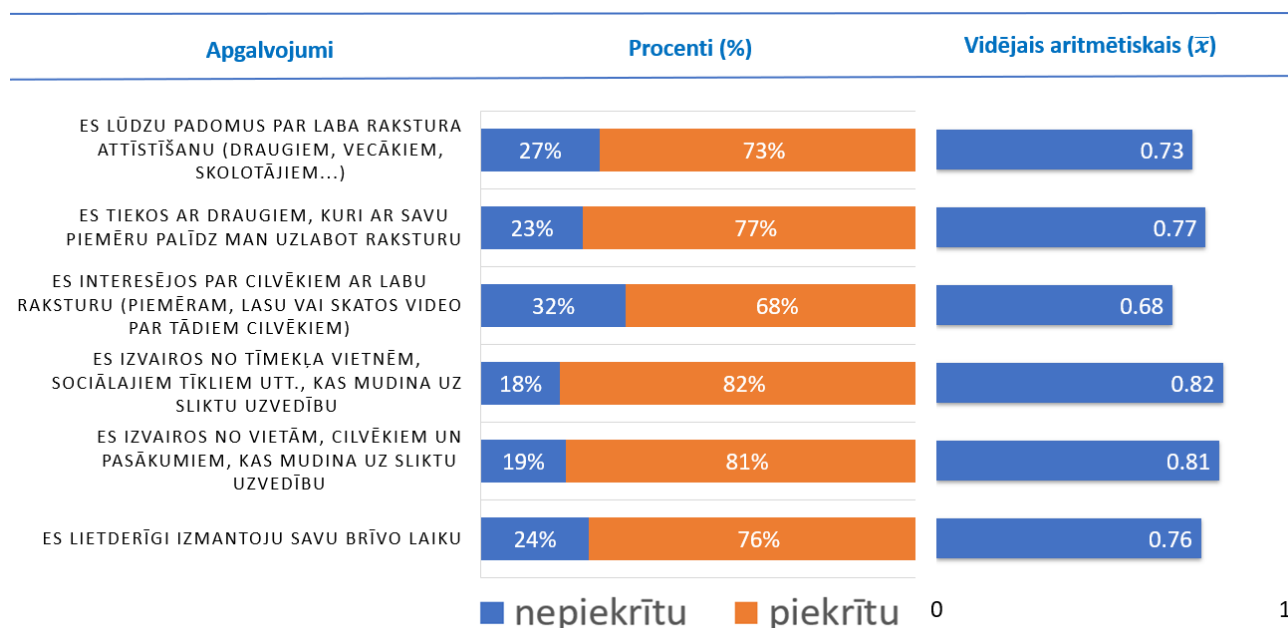

C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

C1. PLĀNS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANAI

Skolēnu plāni praktiskai iesaistei savā morālajā izaugsmē tika izvērtēti no 0 līdz 1 sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes stratēģijas (padomu meklēšana, draugu palīdzība, sekošana morāliem paraugiem, izvairīšanās no kaitīgām vidēm un mērķtiecīga brīvā laika izmantošana).

4. klašu skolēnu iesaistīšanās stratēģijas vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 0,76 no max. 1

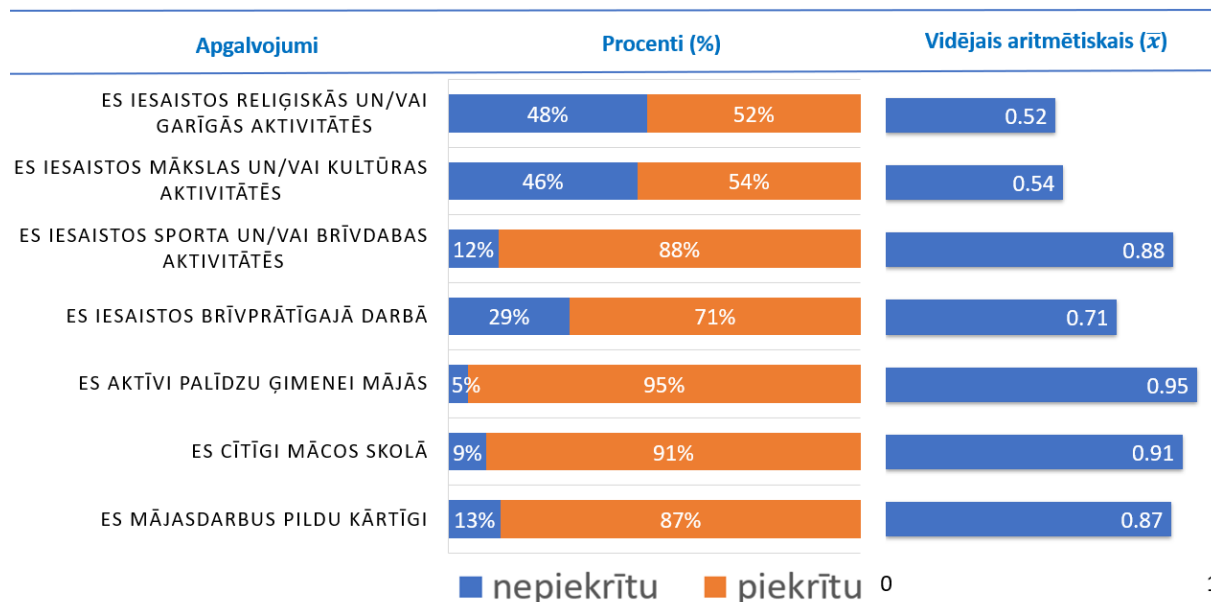
Attiecībā uz tikumiskā rakstura attīstīšanas rīcības plāniem, kopumā 4. klašu skolēni pozicionē sevi pietiekami labi ($\bar{x} = 0,76$ no max. 1). Augstākie rādītāji attiecas uz izvairīšanos no tīmekļa vietnēm

($\bar{x} = 0,82$), kā arī vietām, cilvēkiem un pasākumiem, kas mudina uz slikti uzvedību ($\bar{x} = 0,81$). Skolēni viszemāk novērtēja savu ieinteresētību par morālajām autoritātēm ($\bar{x} = 0,68$).

C2. AKTIVITĀTES, KAS PALĪDZ ATTĪSTĪT TIKUMISKO RAKSTURU

Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē tika izvērtēta no 0 līdz 1 septiņos rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās morālā izaugsme var notikt.

4. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 0,77 no max. 1

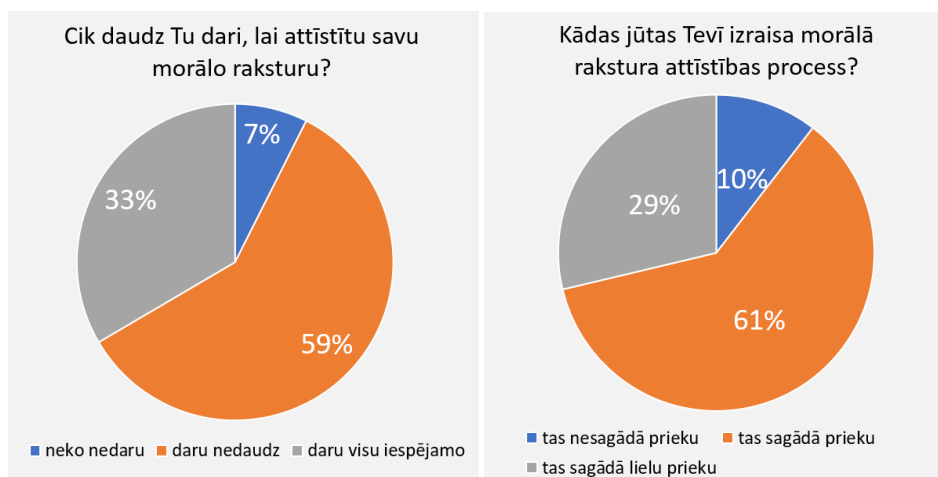
Kas attiecas uz aktivitātēm, kurās 4. klašu skolēni iesaistās un kas varētu palīdzēt iegūt labu raksturu, kopumā iesaistīšanās tika vērtēta diezgan labi ($\bar{x} = 0,77$ no max. 1), bet **starp rādītājiem ir lielas svārstības**. Skolēni visaktīvāk palīdz ģimenei mājās ($\bar{x} = 0,95$) un iesaistās mācību procesā skolā ($\bar{x} = 0,91$). Skolēni būtiski mazāk iesaistās mākslas un kultūras aktivitātēs ($\bar{x} = 0,54$; 46% respondentu atzīmēja, ka neiesaistās tajās). Viszemākais rādītājs attiecas uz iesaistīšanos reliģiskajās un garīgajās aktivitātēs ($\bar{x} = 0,52$; 48% respondentu atzīmēja, ka neiesaistās tajās).

D. GANDARĪJUMS UN ATGRIEZENISKĀ SAITE PAR SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

D1. PERSONISKĀ ATZĪŠANA UN MOTIVĀCIJA

Skolēnu personiskais skatījums uz savu morālo izaugsmi tika izvērtēts trīs ballu skalā, pamatojoties uz viņu iesaistīšanās un gandarījuma pašvērtējumu.

4. klašu skolēnu personiskā pašvērtējuma vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 2,22 no max. 3

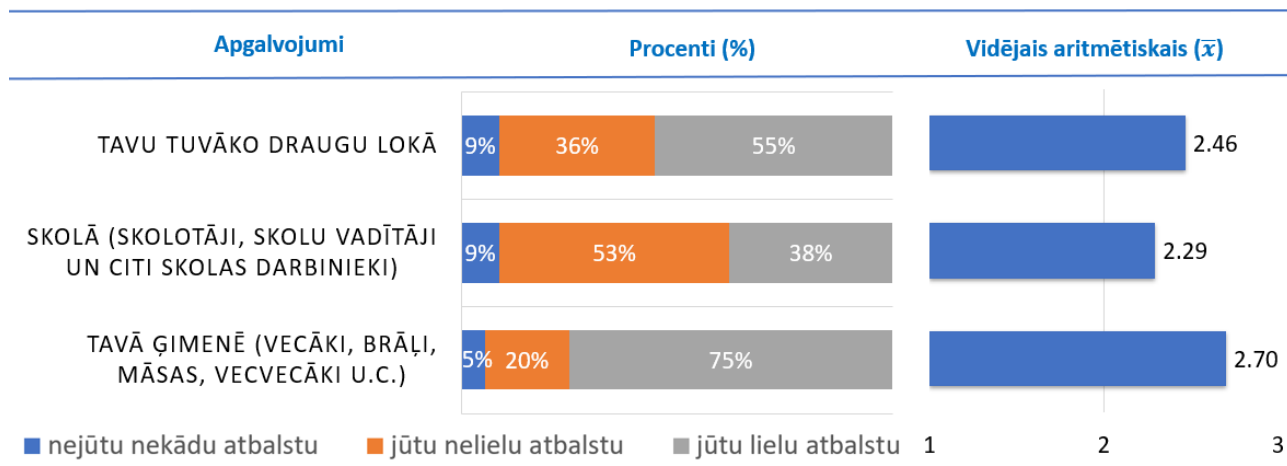

33% bērnu uzskata, ka dara visu iespējamo, lai attīstītu savu tikumisko raksturu, un 59% dara nedaudz šajā jomā. Savukārt, 90% respondentu iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā, kamēr 10% respondentu morālās izaugsmes process nesagādā prieku.

D2. SOCIĀLĀ ATZIŠANA (APKĀRTĒJO ATBALSTS SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ)

Skolēnu uztvertais atbalsts tikumiskā rakstura attīstīšanai tika izvērtēts trīs līmeņos, fokusējoties uz trim rādītājiem, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās varētu saņemt atbalstu (draugu lokā, skolā, ģimenē).

4. klašu skolēnu uztvertā atbalsta vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 2,48 no max. 3

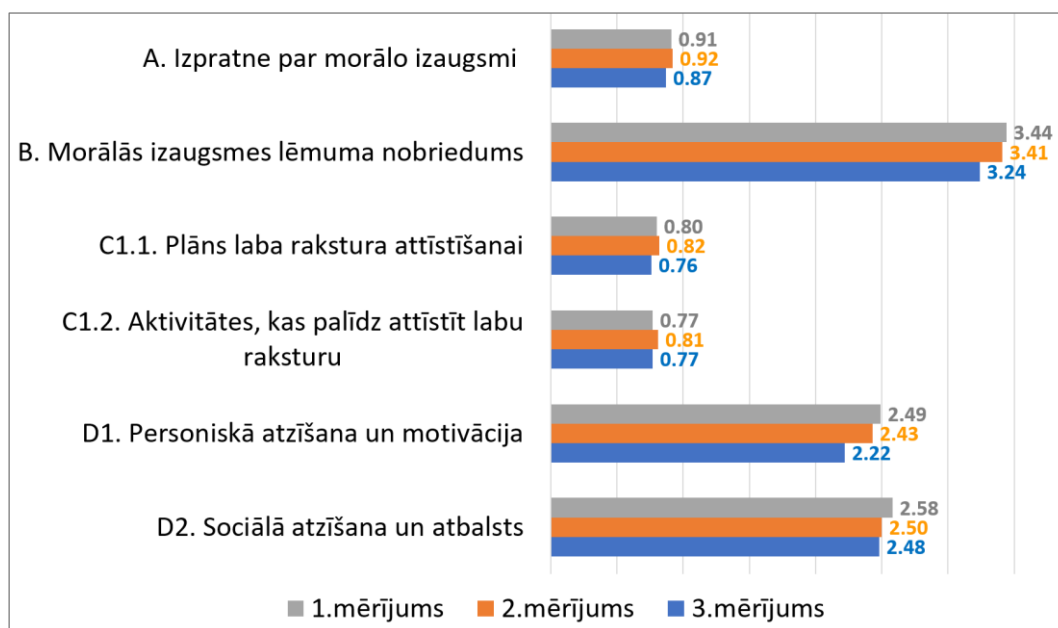

Tikumiskā rakstura attīstīšanā bērni jūt samērā lielu atbalstu no apkārtējiem ($\bar{x} = 2,48$ no max. 3). **Vislielāko atbalstu viņi jūt no ģimenes** ($\bar{x} = 2,70$; 75% jūt lielu atbalstu un 20% - nelielu atbalstu). Atbalsts no draugiem un skolas ir arī samērā augsts (attiecīgi $\bar{x} = 2,46$ un $\bar{x} = 2,29$; tikai 9% nejut nekādu atbalstu no skolas un draugiem).

4. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU APKOPOJUMS

- ❖ Kopumā visaugstākais rādītājs attiecas uz izpratni par morālās attīstības procesu ($\bar{x} = 0,87$ no max. 1), īpaši attiecībā uz **izpratni par to, ka labu raksturu var attīstīt visa mūža garumā** (tam piekrīt 93% skolēnu) un ka labs raksturs palīdz rīkoties labi (tam piekrīt 92% skolēnu).
- ❖ 4. klašu skolēnu **morālās izaugsmes dzīves darbībā līmenis arī ir samērā augsts** ($\bar{x} = 0,77$ no max. 1): 81-82% bērnu izvairās no tīmekļa vietnēm, vietām, cilvēkiem un pasākumiem, kas mudina uz slikti uzvedību; tomēr 32% neinteresējas par cilvēkiem ar labu raksturu – morālajām autoritātēm. Lai veicinātu savu morālo izaugsmi, 91-95% bērnu aktīvi iesaistās mācību procesā skolā un aktīvi palīdz ģimenei mājās. Iesaistīšanās kultūras/mākslas un garīgajās/religiskajās aktivitātēs ir zemākā līmenī (52-54% bērnu iesaistās tajās).
- ❖ Kopumā **vairākumam bērnu ir interese iesaistīties savā morālajā izaugsme** ($\bar{x} = 3,24$ no max. 4): 55% skolēnu izvēlējās variantu “Es esmu ieinteresēts laba rakstura attīstīšanā”, tikai 7% nav ieinteresēti.
- ❖ Bērnu morālās identitātes līmenis ir labs ($\bar{x} = 2,35$ no max. 3), kaut gan tas ir zemākais kopējais rādītājs: 33% bērnu uzskata, ka dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu, un **90% iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā**. Daudzi bērni jūt apkārtējo atbalstu morālajai izaugsmei, sevišķi no ģimenes (95% bērnu jūt nelielu vai lielu atbalstu savai morālajai izaugsmei ģimenē). Atbalsts no draugiem un skolā ir arī samērā augsts (attiecīgi $\bar{x} = 2,46$ un $\bar{x} = 2,29$ no max. 3).

4. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 1., 2. UN 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU SALĪDZINĀJUMS

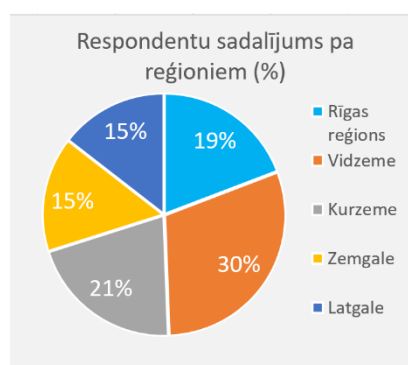
Veicot 4. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka pozitīvā dinamika ir vērojama A un C morālās izaugsmes aspektu rādītājos, kas liecina par to, ka ir pilnveidojusies izpratne par morālo izaugsmi un uzlabojusies skolēnu praktiskā iesaistīšanās, t.i., tikumiskā rakstura attīstīšana dzīves darbībā. Savukārt, negatīvā dinamika ir vērojama B un D morālās izaugsmes aspektu rādītājos, kas varētu liecināt par lēmuma pieņemšanas un morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu. Savukārt, veicot 4. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka negatīvā dinamika ir vērojama visos morālās izaugsmes aspektu rādītājos, izņemot C2 rādītāju (aktivitātes, kas palīdz attīstīt labu raksturu), kas palicis nemainīgs, salīdzinot ar 1. mērījuma rezultātiem.

Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 3. mērījuma rezultāti

Populārzinātniskā ziņojuma 3. sadaļa (3/4)

7. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

Pētījuma konteksts. Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2024. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 4., 7. un 9. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 3. mērījums, kurā piedalījās 1056 skolēni no 39 skolu 76 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēti **7. klašu skolēnu anketēšanas rezultāti**.

Par respondentiem

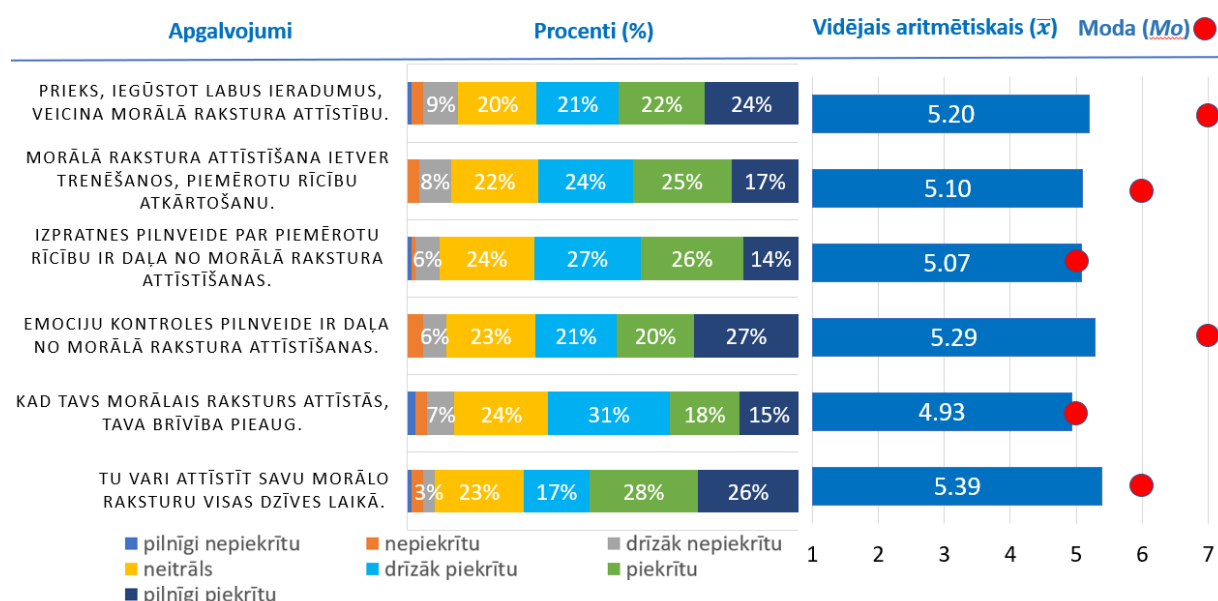
Pētījumā piedalījās 338 7. klašu skolēni no 17 skolu 23 klasēm (vidēji ≈ 15 skolēni klasē), t.sk. 192 meitenes (57%) un 146 zēni (43%). Zēnu un meiteņu skaits ir samērā līdzsvarots. Pārsvarā respondenti bija 13-14 gadus veci (97%). Vairākums respondentu bija no Vidzemes (30%) un Kurzemes (21%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē (C) un izjustais gandarījums un atbalsts (D).

A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Skolēnu izpratnes līmenis tika izvērtēts septiņu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes komponentes (gandarījums, praktizēšana, zināšanas, emocijas, brīvība un mērķtiecība).

7. klašu skolēnu izpratnes vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 5,16 no max. 7

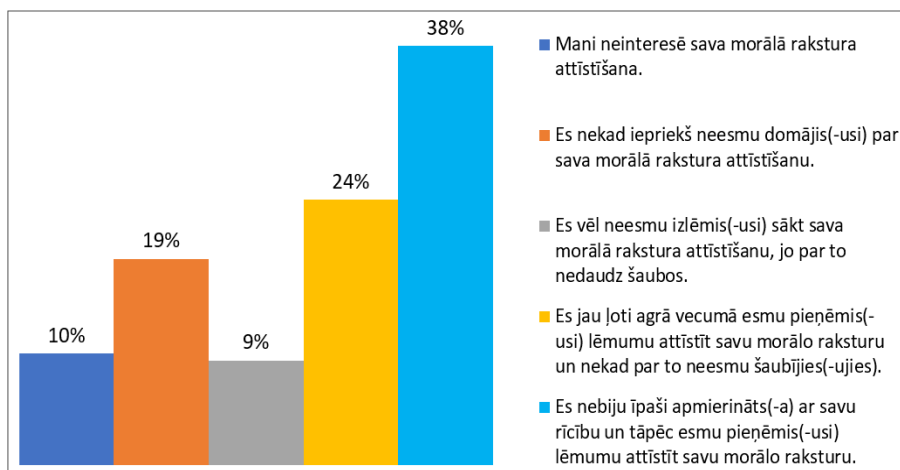
Kopumā 7. klašu skolēnu izpratne par tikumiskā rakstura attīstības procesu ir samērā laba ($\bar{x} = 5,16$ no max. 7). Viszemākais izpratnes līmenis attiecas uz izpratni par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstību ($Mo = 4$, $\bar{x} = 4,93$). Vislabākā izpratne attiecas uz iespēju pilnveidot raksturu visas dzīves laikā ($Mo = 6$, $\bar{x} = 5,39$). Visvairāk skolēnu piekrita tam, ka var attīstīt raksturu visu mūžu (71%, $Mo = 6$), ka emociju kontrole ir daļa no rakstura attīstīšanas (68%, $Mo = 7$) un ka prieks veicina tikumiskā rakstura attīstību (67%, $Mo = 7$).

B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Skolēnu lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsme tika izvērtēts piecos brieduma līmeņos.

7. klašu skolēnu attieksmes vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,56 no max. 5

Gandrīz 2/5 skolēnu (38%) izvēlējās variantu "Es nebiju apmierināts(-a) ar savu uzvedību un tāpēc esmu pieņēmis(-usi) lēmumu attīstīt savu morālo raksturu" (skolnieces komentārs: "Manuprāt, ir svarīgi, ka katram cilvēkam ir savi morāles principi. Vēlos būt jaukāka, attīstīt savu tikumisko raksturu, jo iepriekš esmu juties

nejauka vai vainīga par dažām rīcībām", citas skolnieces komentārs "Nebiju apmierināta ar sevi, jo pamanīju daudzas nopietnas tikumiskā rakstura problēmas un tad sapratu, ka jāsāk kaut kas darīt! Šobrīd jau paliek nedaudz labāk un rodas labi ieradumi"). Gandrīz 1/4 respondentu (24%) uzskata, ka sen jau ir centušies kļūt par labākiem cilvēkiem (skolnieces komentārs: "Jau no agrā vecuma sāku domāt par savu raksturu, uzvedību un cieņu"). Apmēram 1/5 skolēnu (19%) izvēlējās variantu "Es nekad iepriekš neesmu domājis(-usi) par savu morālā rakstura attīstīšanu" (skolnieces komentārs: "Iepriekš par to neaizdomājos, bet man liekas, ka es neapzinoties to attīstīju", citas skolnieces komentārs "Es vienkārši daru to, kas liekas loģiski. Es ļauju sev attīstīties bez īpašas piedomāšanas. Es domāju, ka mans raksturs ir labi attīstīts"). Tikai 10% skolēnu deva priekšroku variantam "Mani neinteresē savā morālā rakstura attīstīšana" (skolnieces komentārs: "Mani apmierina mans tikumiskais raksturs"; citas skolnieces komentārs "Neinteresējos pa tādām lietām"), bet 9% šaubījās, vai ir/nav jāiesaistās tikumiskā rakstura attīstīšanā (skolnieces komentārs: "Nejūtu, ka es būtu spējīga sevi mainīt, es zinu, kur tam var meklēt palīdzību, bet daļa no manis negrib mainīties un domā, ka, ja es palikšu tāda kāda esmu, vai pat vēl kļūšu sliktāka, dzīve būs vieglāka. Otra puse atkal domā, kāpēc es sarežģīju lietas pati priekš sevis un citiem, un nevaru vienkārši sākt mainīties, un būt rūpīgāka").

C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

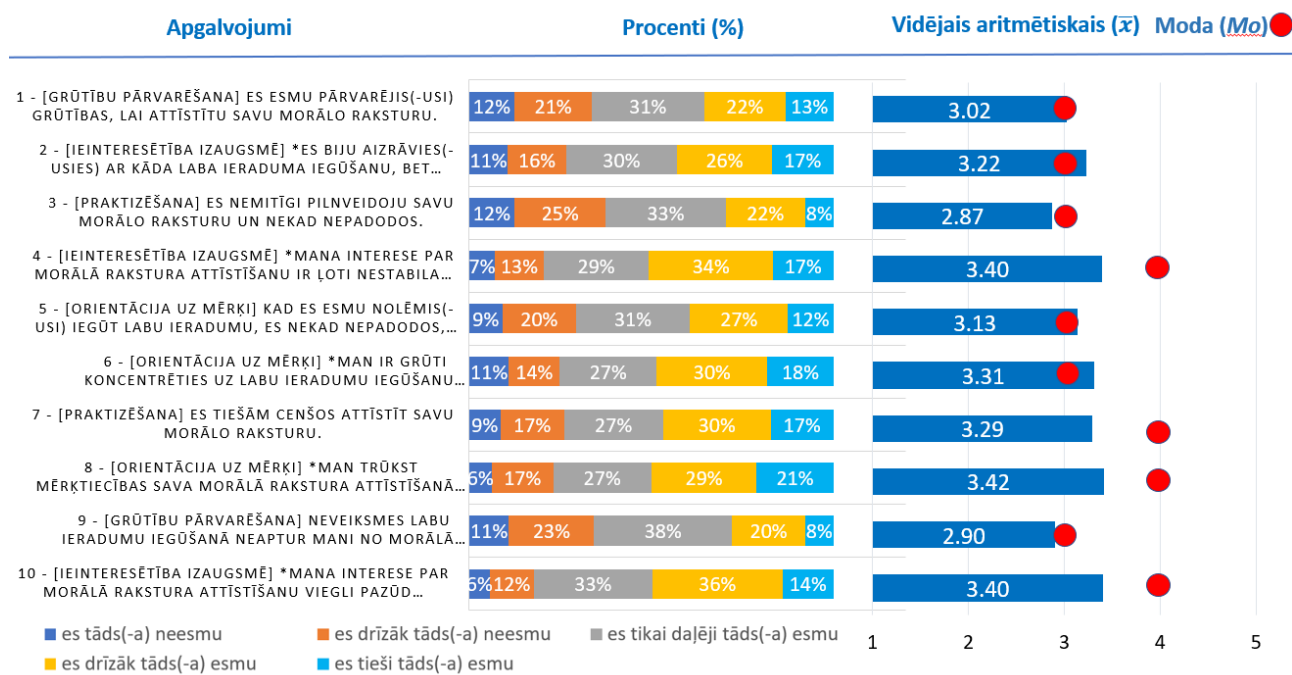
C1. PIEREDZE TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

Skolēnu praktiskā pieredze morālajā izaugsme tika izvērtēti piecu ballu skalā desmit veiksmīgās pieredzes rādītājos, kas norāda uz viņu ieinteresētības stabilitāti, attieksmi grūtību pārvarēšanā, orientāciju uz mērķi un praktizēšanas intensitāti.

7. klašu skolēnu pieredzes koriģētais vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,20 no max. 5

Kopumā respondentiem bija diezgan neitrāla pieredze tikumiskā rakstura attīstībā ($\bar{x} = 3,20$, četriem rādītājiem $Mo = 4$, pārējiem $Mo = 3$), ņemot vērā, ka 3 = "es tikai daļēji tāds(-a) esmu". Visaugstākie rādītāji bija saistīti ar respondentu ieinteresētību savā morālajā izaugsme (piemēram, Nr. 4 un Nr. 10)

un orientāciju uz mērķi (piemēram, Nr. 6 un Nr. 8). Viszemākie rādītāji ir saistīti ar grūtību pārvarēšanu (piemēram, Nr. 9) un ar pastāvīgu praktizēšanu (piemēram, Nr. 3).

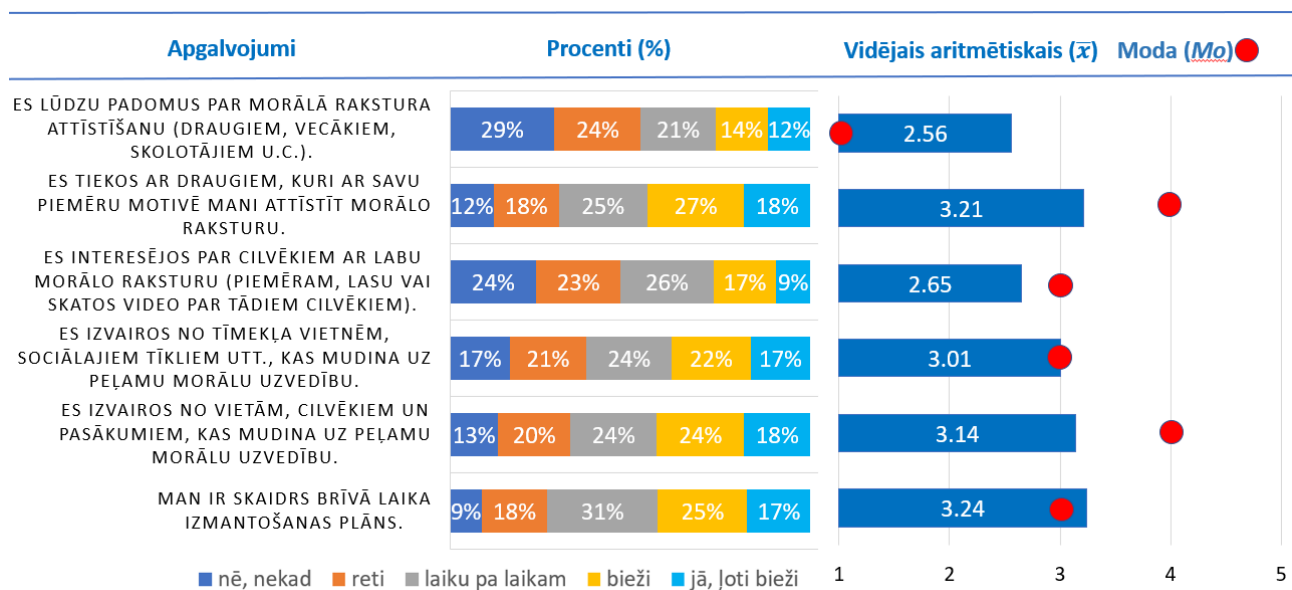
Piezīme. Rādītāji, kas apzīmēti ar *, bija apgriezti. Attēlā tiek atspoguļoti korigētie dati.

C2. IESAISTĪŠANĀS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

C2.1. PLĀNS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANAI

Skolēnu plāni praktiskai iesaistei savā morālajā izaugsmē tika izvērtēti piecu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes stratēģijas (padomu meklēšana, draugu palīdzība, sekošana morālajiem paraugiem, izvairīšanās no kaitīgām vidēm un mērķtiecīga brīvā laika izmantošana).

7. klašu skolēnu iesaistīšanās stratēģijas vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 2,97 no max. 5

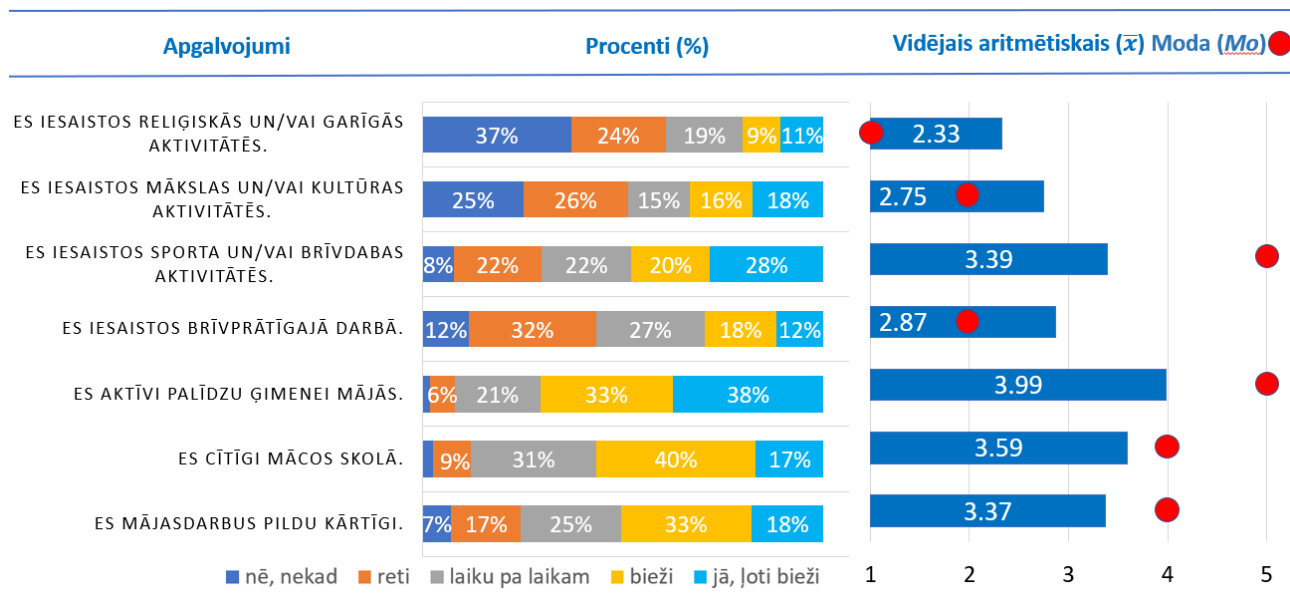
Attiecībā uz tikumiskā rakstura attīstīšanas rīcības plāniem, kopumā skolēni pozicionē sevi nedaudz zem vidējā (\bar{x} = 2,97 no max. 5). Augstākie rādītāji ir brīvā laika plānošanai (Mo = 3, \bar{x} = 3,24) un komunikācijai ar draugiem, kuri sekmē morālo izaugsmi (Mo = 4, \bar{x} = 3,21). 7. klašu skolēni reti lūdz padomu šajā jomā (Mo = 1, \bar{x} = 2,56), daudzi skolēni pievērš salīdzinoši maz uzmanības, lai izvairītos

no morāli neieteicamām tīmekļa vietnēm ($Mo = 3$, $\bar{x} = 3,01$) un arī salīdzinoši maz interesējas par morālajām autoritātēm ($Mo = 3$, $\bar{x} = 2,65$).

C2.2. AKTIVITĀTES, KAS PALĪDZ ATTĪSTĪT TIKUMISKO RAKSTURU

Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē tika izvērtēta piecu ballu skalā septiņos rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās morālā izaugsme var notikt.

7. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,18 no max. 5

Kas attiecas uz aktivitātēm, kurās 7. klašu skolēni iesaistās un kas varētu palīdzēt iegūt labus morālos ieradumus, kopumā iesaistīšanās tikumiskā rakstura attīstīšanā ir vidējā līmenī ($\bar{x} = 3,18$ no max. 5), bet **starp rādītājiem ir lielas svārstības**. Jaunieši visaktīvāk iesaistās ģimenes dzīvē, palīdzot mājās ($Mo = 5$, $\bar{x} = 3,99$), cītīgi mācās skolā ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,59$), piedalās sporta un brīvdabas aktivitātēs ($Mo = 5$, $\bar{x} = 3,39$) un kārtīgi pilda mājas darbus ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,37$), bet ievērojami mazāk viņi iesaistās brīvprātīgajā darbā ($Mo = 2$, $\bar{x} = 2,87$), un vēl mazāk mākslas un kultūras aktivitātēs ($Mo = 2$, $\bar{x} = 2,75$ no max. 5, jo 51% respondentu reti vai nekad neiesaistās tajās). Viszemākais rādītājs attiecas uz iesaistīšanos reliģiskajās un garīgajās aktivitātēs ($Mo = 1$, $\bar{x} = 2,33$ no max. 5; 37% respondentu nekad neiesaistās un 24% - reti iesaistās).

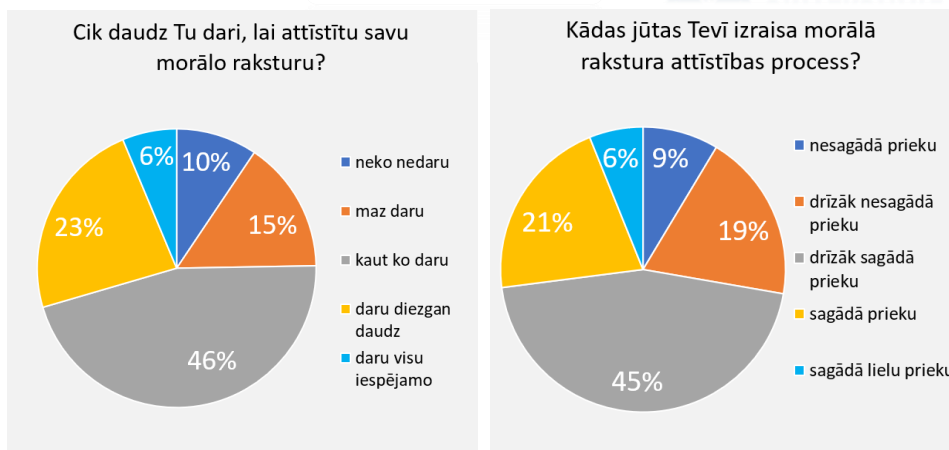
D. GANDARĪJUMS UN ATGRIEZENISKĀ SAITE PAR SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

D1. PERSONISKĀ ATZĪŠANA UN MOTIVĀCIJA

Skolēnu personiskais skatījums uz savu morālo izaugsmi tika izvērtēts piecu ballu skalā divos rādītājos, pamatojoties uz viņu iesaistīšanās un gandarījuma pašvērtējumu.

7. klašu skolēnu personiskā pašvērtējuma vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 2,99 no max. 5

29% skolēnu uzskata, ka dara diezgan daudz vai dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu. Bet 25% dara maz vai neko nedara šajā jomā. Visvairāk skolēnu (46%, $Mo = 3$) uzskata, ka kaut ko dara, lai attīstītu savu tikumisko raksturu. Arī 45% skolēnu ($Mo = 3$) drīzāk iegūst prieku un vēl 27% iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā, kamēr 28% skolēnu morālās izaugsmes process nesagādā vai drīzāk nesagādā prieku.

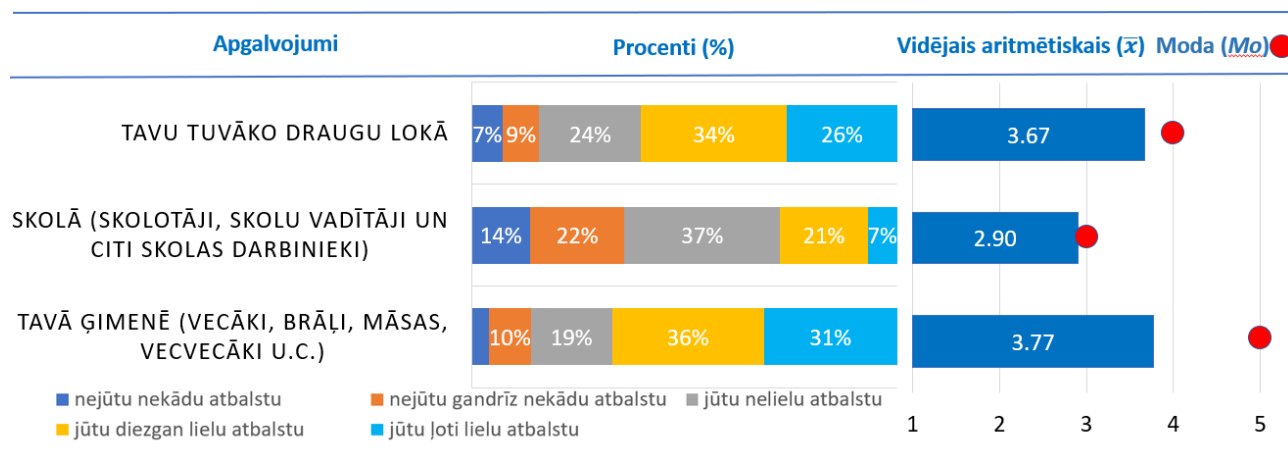

Analizējot skolēnu izteikumus par to, kā viņi jūtas tikumiskā rakstura attīstīšanā, ir konstatētas vairākas tendences: motivācijas trūkums (skolnieces komentārs: “*Manuprāt, es vēl neesmu gatava attīstīt savu tikumisko raksturu*”), emociju/attieksmes trūkums (skolnieces komentārs: “*Es nekad neesmu mēģinājusi attīstīt savu tikumisko raksturu, tādēļ man nav pieredzes ar sajūtām šajā jomā*”), pozitīvas attieksmes/emociju klātbūtne (skolnieces komentārs: “*Es jūtos daudz labāk un mierīgāk, ja attīstu un ikdienā pielietoju tādas tikumiskā rakstura īpašības kā piemēram, dāsnumu, godīgumu, izpalīdzīgumu, pieklājību*”), grūtību/izaicinājumu klātbūtne (skolnieces komentārs: “*Ir grūti, jo jātiek vaļā no sliktiem ieradumiem un paradumiem, bet, ja tu centies, tad beigās redz uzlabojumus un ir gandarījums par sava tikumiskā rakstura uzlabošanu. Sākumā ir nogurums un nedaudz dusmas, bet pēc tam ir prieks*”).

D2. SOCIĀLĀ ATZĪŠANA (APKĀRTĒJO ATBALSTS SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ)

Skolēnu uztvertais atbalsts tikumiskā rakstura attīstīšanai tika izvērtēts 5 ballu skalā trīs rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās varētu saņemt atbalstu (draugu lokā, skolā, ģimenē).

7. klašu skolēnu uztvertā atbalsta vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,45 no max. 5

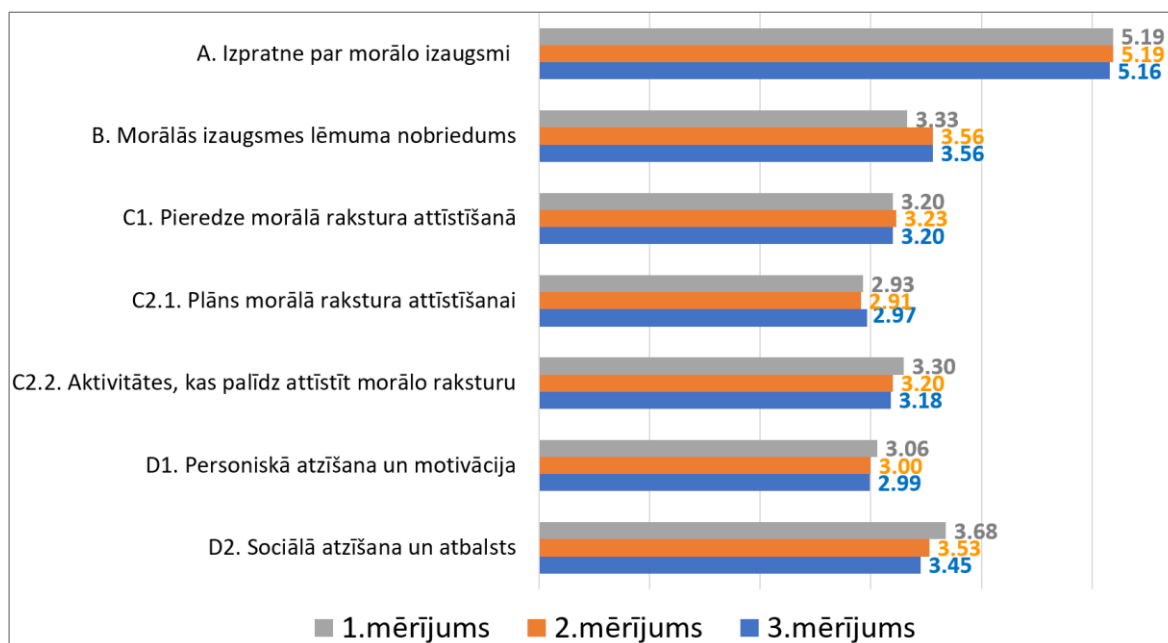
Tikumiskā rakstura attīstīšanā jaunieši jūt atbalstu no apkārtējiem ($\bar{x} = 3,45$ no max. 5). **Vislielāko atbalstu viņi jūt no ģimenes** ($Mo = 5$, $\bar{x} = 3,77$; 31% jūt ļoti lielu atbalstu un 36% diezgan lielu atbalstu) un draugiem ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,67$; 26% jūt ļoti lielu atbalstu un 34% diezgan lielu atbalstu), bet vismazāko – no skolas ($Mo = 3$, $\bar{x} = 2,90$; 36% nejūt nekādu vai gandrīz nekādu atbalstu). Šādi skolēnu izteikumi, daloties ar piemēru no savas dzīves, ilustrē kvantitatīvos datus: “*Draugi vienmēr ir klāt un atbalsta. Bieži, kad eju ārā ar draugiem, viņi man dod padomus un atbalsta, lai es varētu*”.

uzlabot kaut ko savā raksturā. Tas mani ļoti motivē un palīdz.” (skolnieces komentārs par atbalstu draugu lokā); “Vecāki vienmēr mudina mani būt godīgai un pieklājīgai, neskatoties uz radušos situāciju, nepakļauties kāda cita ietekmei, ja tā neatbilst manai morālei” (skolnieces komentārs par ģimenes atbalstu); “Tad, kad man iet slikti mācībās, skolotāji atbalsta un palīdz, lai būtu labāk” (skolnieces komentārs par atbalstu skolas vidē).

7. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU APKOPOJUMS

- ❖ Kopumā visaugstākais rādītājs attiecas uz izpratni par morālās attīstības procesu ($\bar{x} = 5,16$ no max. 7), īpaši attiecībā uz izaugsmes procesa nepārtrauktību dzīves garumā (tam piekrīt 71% respondentu, $Mo = 6$), emociju kontroli (68%, $Mo = 7$) un prieka lomu šajā procesā (67%, $Mo = 7$).
- ❖ Jauniešu lēmuma briedums iesaistīties savā morālajā izaugsmē ir augstāks par vidējo līmeni ($\bar{x} = 3,56$ no max. 5): 62% jauniešu stabili iesaistās savā morālajā izaugsmē vai kopš bērnības (24%), vai **pēc personīgas morālās atgriešanās (pēc kļūdām vai neveiksmēm)** (38%).
- ❖ Jauniešu morālās identitātes līmenis vērtējams kā vidējs ($\bar{x} = 3,22$ no max. 5). Tikai 29% skolēnu uzskata, ka dara diezgan daudz vai dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu, 27% iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā. Daudzi jūt apkārtējo atbalstu morālajai izaugsmei ($\bar{x} = 3,45$ no max. 5), it īpaši ģimenē, jo 67% respondentu ir norādījuši, ka **jūt lielu vai ļoti lielu atbalstu savai morālajai izaugsmei tieši ģimenes lokā** ($Mo = 5$).
- ❖ Viszemākais kopējais rādītājs ir 7. klašu skolēnu morālajai izaugsmei dzīves darbībā ($\bar{x} = 3,12$ no max. 5), un it īpaši zemā līmenī ir jauniešu plānošana šajā jomā (53% **reti vai nekad nelūdz padomus par morālā rakstura attīstīšanu** ($Mo = 1$), 47% neieinteresējas vai reti interesējas par reālajiem cilvēkiem – morāles paraugiem ($Mo = 3$)). Savu morālo izaugsmi jaunieši bieži veicina, iesaistoties ģimenes darbos ($Mo = 5$), skolas aktivitātēs ($Mo = 4$) un sporta/brīv dabas aktivitātēs ($Mo = 5$), tomēr iesaistīšanās kultūras/mākslas ($Mo = 2$) un garīgajās/religiskajās aktivitātēs ($Mo = 1$) ir reti izmantotas iespējas morālajā izaugsmē.

7. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 1., 2. UN 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU SALĪDZINĀJUMS

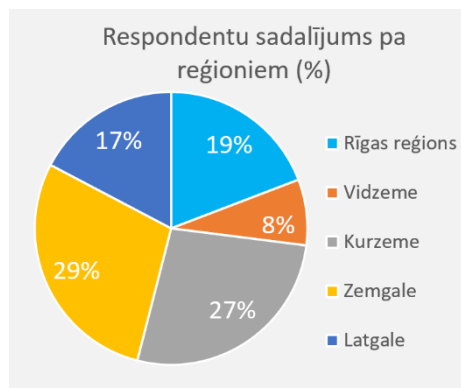
Veicot 7. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka stabilitāte ir vērojama A morālās izaugsmes aspekta rādītājā, kas ir saistīts ar izpratni par morālo izaugsmi. **Pozitīvā dinamika ir vērojama B un C1 morālās izaugsmes aspektu rādītājos**, kas liecina par to, ka ir uzlabojies morālās izaugsmes lēmuma nobriedums un pilnveidojusies pieredze tikumiskā rakstura attīstīšanā. Savukārt, negatīvā dinamika ir vērojama C2 un D morālās izaugsmes aspektu rādītājos, kas varētu liecināt par praktiskās iesaistīšanās un morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu. Savukārt, veicot 7. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka **pozitīvā dinamika ir vērojama B un C2.1 morālās izaugsmes aspektu rādītājos**, C1 morālās izaugsmes aspekta rādītāji ir samērā stabili, pārējos aspektos (A, C2.2, D1, D2) ir vērojamas negatīvas izmaiņas.

Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 3. mērījuma rezultāti

Populārzinātniskā ziņojuma 4. sadaļa (4/4)

9. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

Pētījuma konteksts. Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2024. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 4., 7. un 9. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 3. mērījums, kurā piedalījās 1056 skolēni no 39 skolu 76 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēti **9. klašu skolēnu anketēšanas rezultāti**.

Par respondentiem

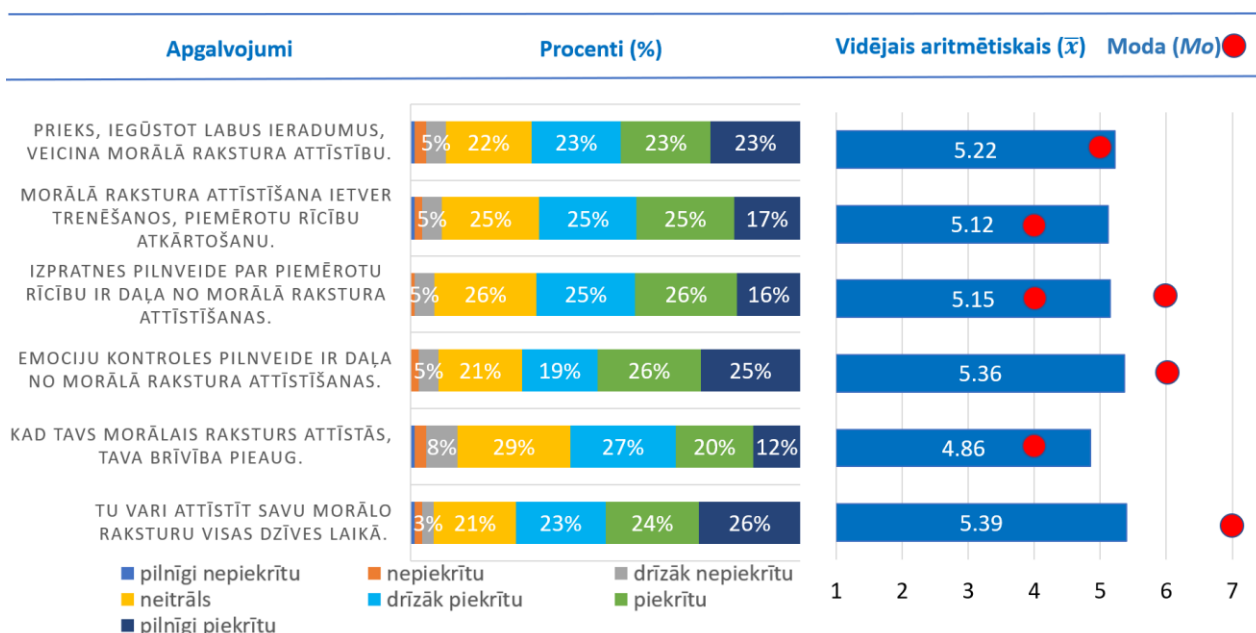
Pētījumā piedalījās 422 9. klašu skolēni no 25 skolu 32 klasēm (vidēji ≈ 13 skolēni klasē), 214 zēni (51%), 208 meitenes (49%). Pārsvārā respondenti bija 15-16 gadus veci (95%). Vairākums respondentu bija no Zemgales (29%) un Kurzemes (27%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (C) un izjustais gandarījums un atbalsts (D).

A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Skolēnu izpratnes līmenis tika izvērtēts septiņu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes komponentes (gandarījums, praktizēšana, zināšanas, emocijas, brīvība un mērķtiecība).

9. klašu skolēnu izpratnes vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 5,18 no max. 7

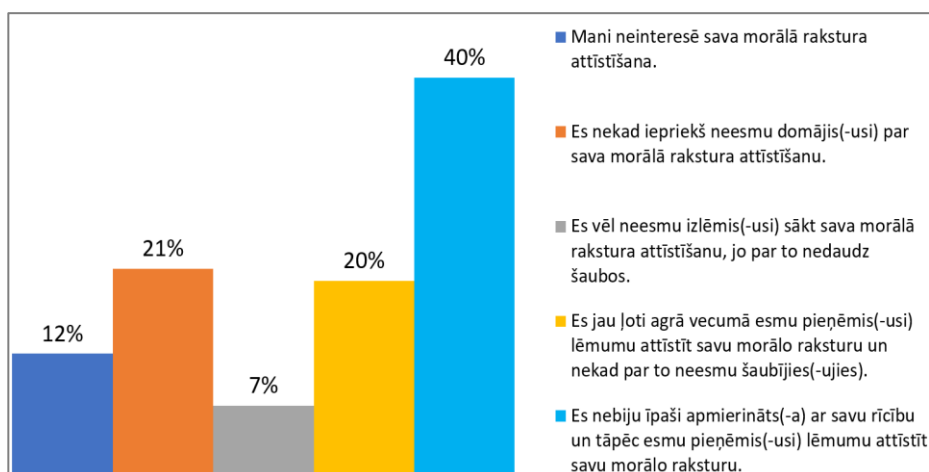
Kopumā 9. klašu skolēnu izpratne par tikumiskā rakstura attīstības procesu ir laba ($\bar{x} = 5,18$ no max. 7). Viszemākais izpratnes līmenis attiecas uz izpratni par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstību ($Mo = 4$, $\bar{x} = 4,86$). **Visaugstākais izpratnes līmenis attiecas uz iespēju pilnveidot raksturu visas dzīves laikā:** 73% skolēnu piekrīt šim apgalvojumam ($Mo = 7$, $\bar{x} = 5,39$). Savukārt, 70% skolēnu atbalsta domu, ka emociju kontrole ir daļa no rakstura attīstīšanas ($Mo = 6$, $\bar{x} = 5,36$) un 69% piekrīt tam, ka prieks ir nepieciešams, lai attīstītu savu morālo raksturu ($Mo = 5$, $\bar{x} = 5,22$).

B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Skolēnu lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsme tika izvērtēts piecos brieduma līmeņos.

9. klašu skolēnu attieksmes vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,54 no max. 5

2/5 skolēnu (40%) izvēlējās variantu "Es nebiju apmierināts ar savu uzvedību un nolēmu uzlabot savu raksturu" (skolnieces komentārs: "Man bija problēmas ar dusmu kontroli un tas bojāja manas attiecības ar vecākiem un draugiem. Augot lielākai, es to sapratu un mēģinu labot, bet ne vienmēr tas izdodas."), bet 20% uzskata, ka jau sen ir centušies kļūt par labākiem cilvēkiem (skolnieces komentārs: "Mani vecāki jau no bērnības audzināja būt pieklājīgai un agri sāka attīstīt manu tikumisko raksturu.").

Tikai 12% deva priekšroku variantam "Mani neinteresē savā morālā rakstura attīstīšana" (skolnieka komentārs: "Pagaidām man tas neinteresē, jo mani viss apmierina."), bet 7% šaubījās iesaistīties morālā rakstura attīstībā (skolnieces komentārs: "Es nezīnu ar ko sākt, lai attīstītu sevi, man nepatīk darīt kaut ko, kam nevar ātri redzēt rezultātus. Man ir grūti mainīt savus ieradumus, jo kad izlemju tos mainīt vai iegūt jaunus, es ļoti bieži aizmirstu par tiem vai nodomāju: "Vēlāk izdarīšu"..."").

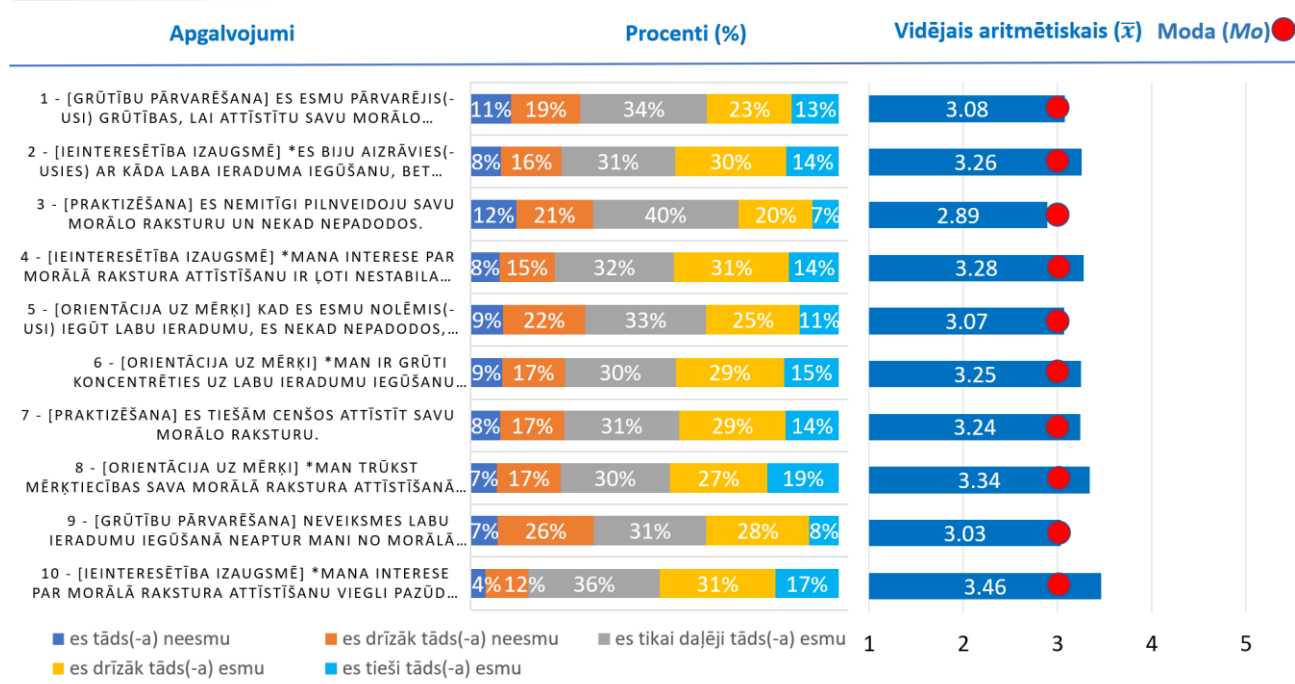
C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

C1. PIEREDZE TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

Skolēnu praktiskā pieredze morālajā izaugsme tika izvērtēti piecu ballu skalā desmit veiksmīgās pieredzes rādītājiem, kas norāda uz viņu ieinteresētības stabilitāti, attieksmi grūtību pārvarēšanā, orientāciju uz mērķi un praktizēšanas intensitāti.

9. klašu skolēnu pieredzes koriģētais vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,19 no max. 5

Kopumā respondentiem bija diezgan neitrāla pieredze tikumiskā rakstura attīstībā ($\bar{x} = 3,19$, visiem rādītājiem $Mo = 3$). Visaugstākie rādītāji ir tie, kas saistīti ar respondentu interesi par morālo izaugsmi (Nr. 2, Nr. 4 un Nr. 10), orientāciju uz mērķi (Nr. 6 un Nr. 8) un praktizēšanu (Nr. 7). Viszemākie rādītāji ir saistīti ar grūtību pārvarēšanu (Nr. 1 un Nr. 9), orientāciju uz mērķi (Nr. 5) un praktizēšanu (Nr. 3).

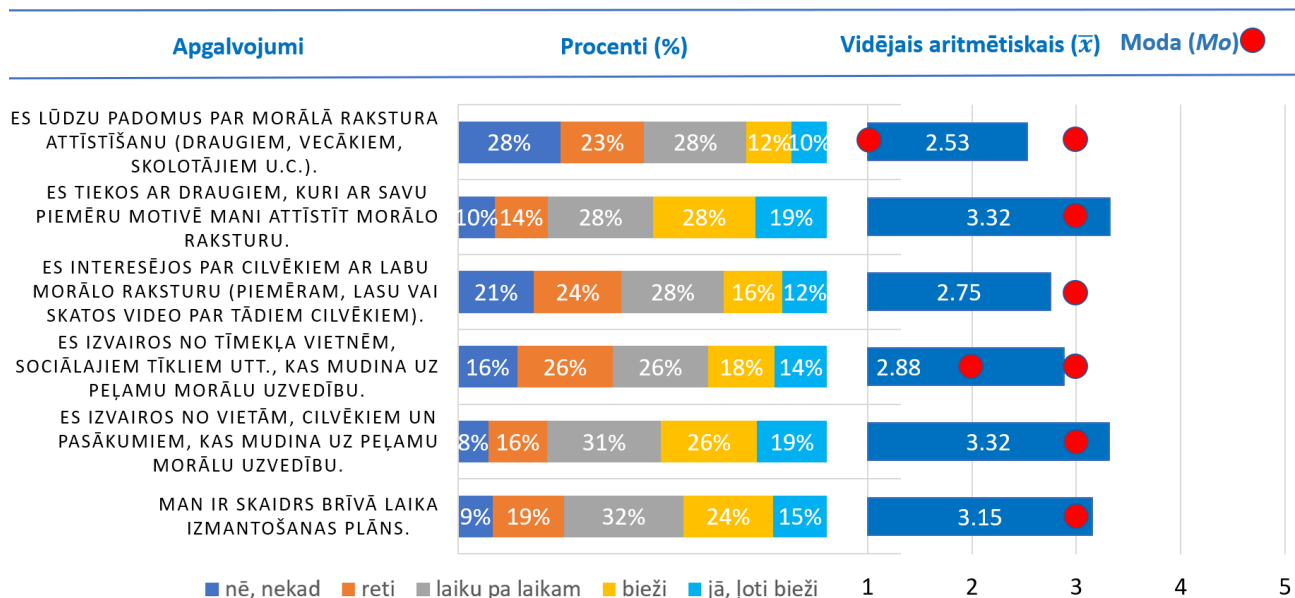
Piezīme. Rādītāji, kas apzīmēti ar *, bija apgriezti. Attēlā tiek atspoguļoti koriģētie dati.

C2. IESAISTĪŠANĀS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

C2.1. PLĀNS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANAI

Skolēnu plāni praktiskajai iesaistīšanai savā morālajā izaugsmē tika izvērtēti piecu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes stratēģijas (padomu meklēšana, draugu palīdzība, sekošana morālajiem paraugiem, izvairīšanās no kaitīgām vidēm un mērķtiecīga brīvā laika izmantošana).

9. klašu skolēnu iesaistīšanās stratēģijas vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 2,99 no max. 5

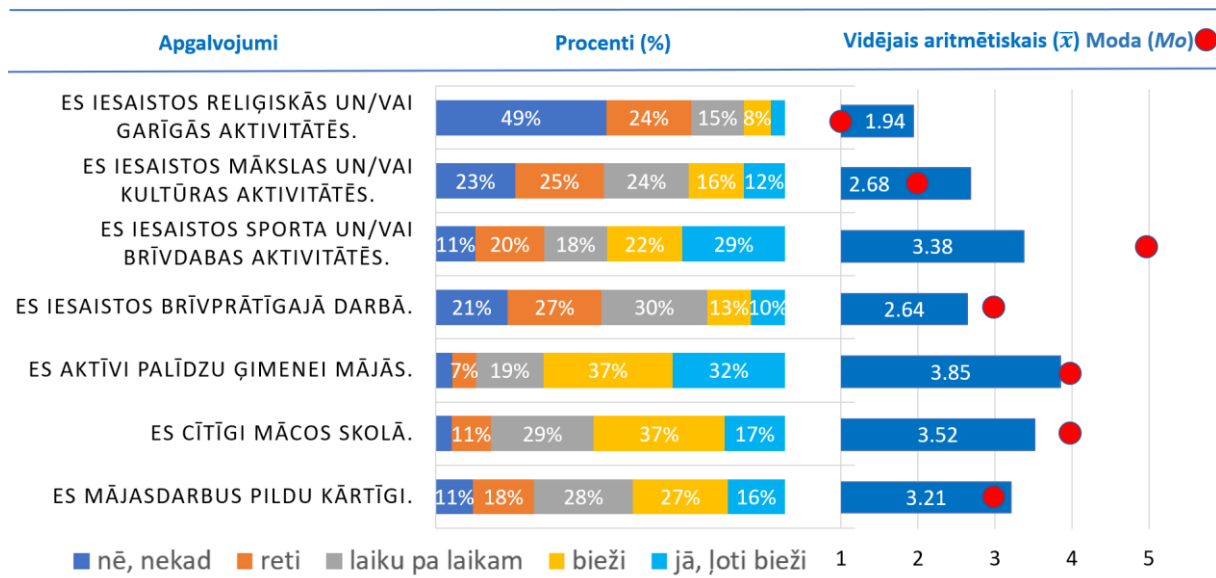

Attiecībā uz tikumiskā rakstura attīstīšanas rīcības plāniem, skolēni pozicionē sevi nedaudz zem vidēja ($\bar{x} = 2,99$ no max. 5). Visaugstākie rādītāji attiecas uz tikšanos ar draugiem, kas sekmē izaugsmi ($\bar{x} = 3,32$) un izvairīšanos no vietām, cilvēkiem un pasākumiem, kas mudina uz peļamu morālo uzvedību ($\bar{x} = 3,32$). Skolēni samērā reti lūdz padomus šajā jomā ($Mo = 1$ un 3 , $\bar{x} = 2,53$), viņi maz interesējas par morālajām autoritātēm ($Mo = 3$, $\bar{x} = 2,75$) un **salīdzinoši maz uzmanības pievērš, lai izvairītos no morāli neieticamām tīmekļa vietnēm** ($Mo = 2$ un 3 , $\bar{x} = 2,88$).

C2.2. AKTIVITĀTES, KAS PALĪDZ ATTĪSTĪT TIKUMISKO RAKSTURU

Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme tika izvērtēta piecu ballu skalā septiņos rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās morālā izaugsme var notikt.

9. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,03 no max. 5

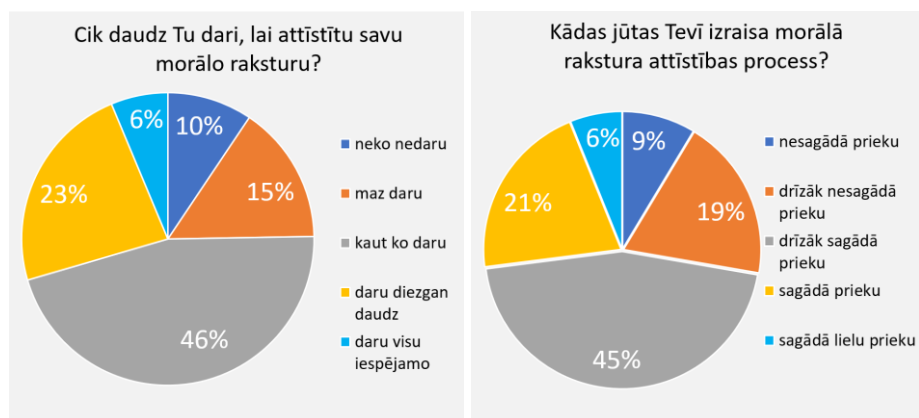
Kas attiecas uz aktivitātēm, kurās jaunieši iesaistās un kas varētu palīdzēt iegūt labus morālus ieradumus, kopumā iesaistīšanās ir virs vidējā līmeņa ($\bar{x} = 3,03$ no max. 5), bet starp rādītājiem ir lielas svārstības. Jaunieši visaktīvāk iesaistās aktivitātēs ģimenē ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,85$), skolā ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,52$) un sporta un brīvdabas aktivitātēs ($Mo = 5$, $\bar{x} = 3,38$), bet **ievērojami mazāk brīvprātīgajā darbā** ($Mo = 3$, $\bar{x} = 2,64$) un vēl mazāk mākslas un kultūras aktivitātēs (48% respondentu reti vai nekad neiesaistās tajās, $Mo = 2$). Viszemākais rādītājs attiecas uz iesaistīšanos reliģiskajās un garīgajās aktivitātēs ($Mo = 1$, $\bar{x} = 1,94$ no max. 5; 49% respondentu tajās nekad neiesaistās un 24% – reti iesaistās).

D. GANDARĪJUMS UN ATGRIEZENISKĀ SAITE PAR SKOLĒNU TIKUMISKĀS RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

D1. PERSONISKĀ ATZĪŠANA UN MOTIVĀCIJA

Skolēnu personiskais skatījums uz savu morālo izaugsmi tika izvērtēts piecu ballu skalā divos rādītājos, pamatojoties uz viņu iesaistīšanās un gandarījuma pašvērtējumu.

9. klašu skolēnu personiskā pašvērtējuma vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 2,96 no max. 5

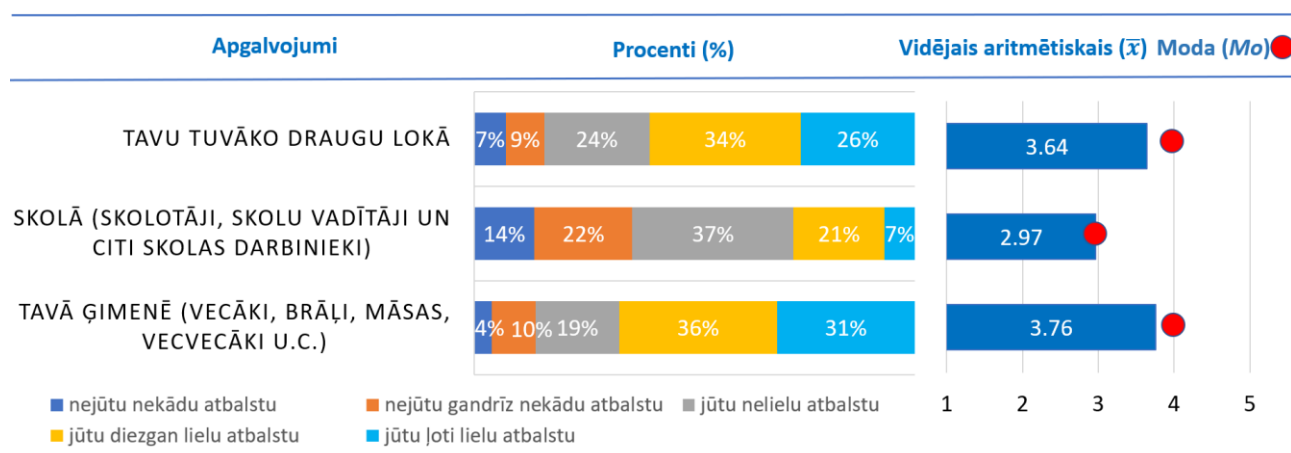

29% jauniešu uzskata, ka dara diezgan daudz vai dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu. Bet 25% dara maz vai neko nedara šajā jomā. Visvairāk jauniešu (46%, $Mo = 3$) uzskata, ka kaut ko dara, lai attīstītu savu tikumisko raksturu. Savukārt visvairāk respondentu (45%, $Mo = 3$) drīzāk iegūst prieku un 27% iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā, kamēr 28% skolēnu morālās izaugsmes process nesagādā vai drīzāk nesagādā prieku. Analizējot skolēnu izteikumus par to, kā viņi jūtas tikumiskā rakstura attīstīšanā, ir konstatētas vairākas tendences: no vienas puses, pozitīvas attieksmes/emociju un motivācijas klātbūtne (skolnieces komentārs: “Attīstot savu tikumisko raksturu, es jūtu gandarījuma sajūtu, jo saprotu, ka padaru sevi par labāku cilvēku. Es arī kļūstu priecīga, jo esmu iemācījusies rīkoties apzinīgi un kontrolēt savas emocijas.”); citas skolnieces komentārs: “Tad, kad es cenšos kaut ko uzlabot un man tas izdodas, tad rodas vēl lielāka motivācija turpināt un pilnveidoties.”); bet no otrās puses ir vērojams motivācijas trūkums izpratnes un uzticēšanās trūkuma dēļ (skolnieces komentārs: “Tikumiskais raksturs man īsti neko nenozīmē un es necenšos to attīstīt un pilnveidot”) vai atbalsta trūkums un nedrošība grūtību/izaicinājumu priekšā (skolnieces komentārs: “Ja man sanāk, es jūtos ļoti labi, bet bieži nesanāk un beigu beigās jūtos diezgan slikti, ka kārtējo reizi esmu izgāzusies un padevusies savu mērķu sasniegšanā.”); citas skolnieces komentārs “Es nejūtu ne gandarījumu, ne skumjas, ja man neizdodas kaut ko mainīt, jo es zināju, ka mēģinājums izgāzīsies.”).

D2. SOCIĀLĀ ATZĪŠANA (APKĀRTĒJO ATBALSTS SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ)

Skolēnu uztvertais atbalsts tikumiskā rakstura attīstīšanai tika izvērtēts piecu ballu skalā trīs vidēs, kurās viņi varētu saņemt šādu atbalstu (draugu lokā, skolā un ģimenē).

9. klašu skolēnu uztvertā atbalsta vidējais aritmētiskais (\bar{x}) = 3,46 no max. 5

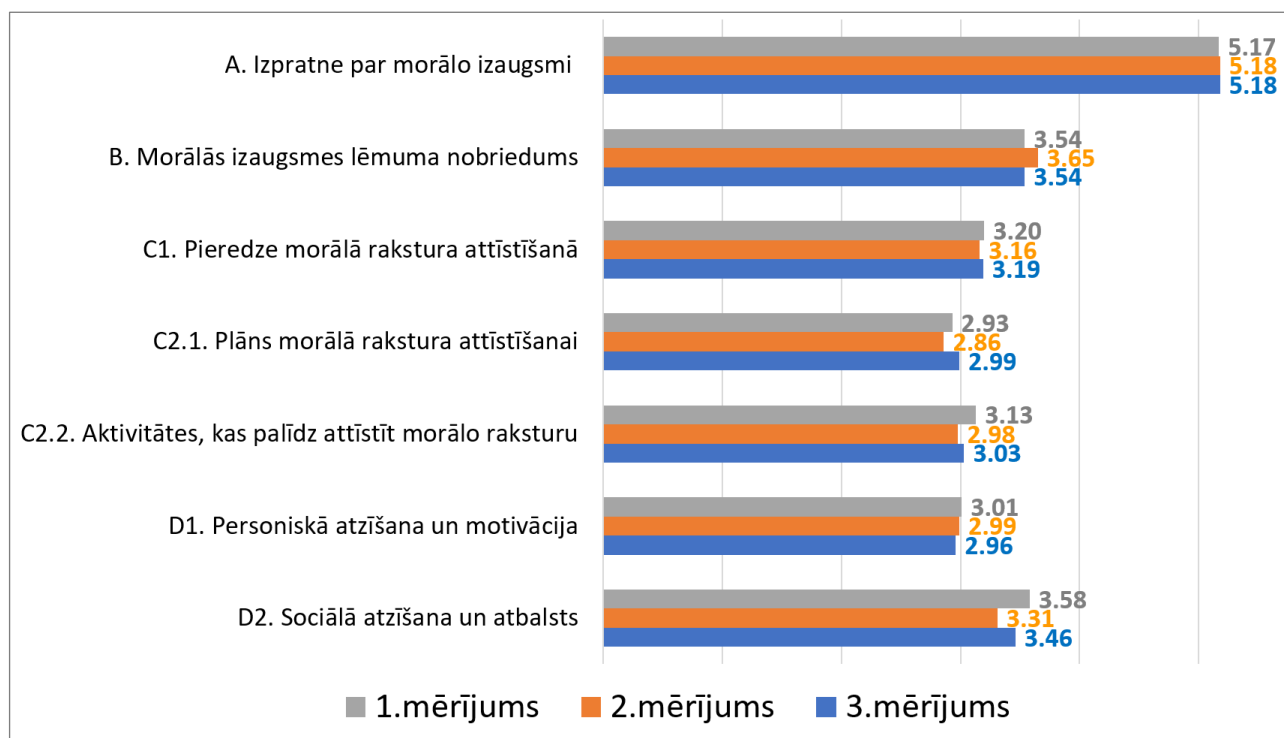

Tikumiskā rakstura attīstīšanā jaunieši jūt samērā pietiekamu atbalstu no apkārtējiem ($\bar{x} = 3,46$ no max. 5). Vislielāko atbalstu viņi jūt no ģimenes ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,75$; 36% jūt diezgan lielu atbalstu un 31% ļoti lielu atbalstu) un draugiem ($Mo = 4$, $\bar{x} = 3,64$), bet vismazāko – no skolas vides ($Mo = 3$, $\bar{x} = 2,97$; 35% nejūt nekādu vai gandrīz nekādu atbalstu). Šādi skolēnu izteikumi, daloties ar piemēru no savas dzīves, ilustrē kvantitatīvos datus: “Izrunāju ar draugiem savas problēmas vai nepatīkamas situācijas un lūdzu padomu, kā es varu risināt situāciju.” (skolnieces komentārs par atbalstu draugu lokā); “Tēvs ir tas, kas mani atbalsta un tas, kas ir labākais piemērs priekš manis.” (skolnieka komentārs par ģimenes atbalstu); “Manuprāt, vislielāko atbalstu sniedz klases audzinātāja un atsevišķi skolotāji.” (skolnieka komentārs par atbalstu skolas vidē).

9. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU APKOPOJUMS

- ❖ Kopumā visaugstākais rādītājs attiecas uz izpratni par morālās attīstības procesu ($\bar{x} = 5,18$ no max. 7), īpaši attiecībā uz **izaugsmes procesa nepārtrauktību dzīves garumā** (tam piekrīt 73% jauniešu, $Mo = 7$), uz emociju savaldīšanos ($Mo = 6$) un prieka lomu šajā procesā ($Mo = 5$).
- ❖ Jauniešu lēmuma briedums iesaistīties savā morālajā izaugsmē ir virs vidējā ($\bar{x} = 3,64$ no max. 5): 60% jauniešu stabili iesaistās savā morālajā izaugsmē vai kopš bērnības (20%), vai **pēc personīgas morālās atgriešanās (pēc kļūdām vai neveiksmēm)** (40%).
- ❖ Jauniešu morālās identitātes līmenis vērtējams kā vidējs ($\bar{x} = 3,21$ no max. 5). 29% jauniešu uzskata, ka dara diezgan daudz vai dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu. Tomēr, 27% respondentu iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā, un **daudzi jūt apkārtējo atbalstu morālajai izaugsmei** ($\bar{x} = 3,46$ no max. 5), it īpaši no ģimenes (67% jauniešu jūt lielu vai ļoti lielu atbalstu morālajai izaugsmei ģimenē, $Mo = 4$).
- ❖ Viszemākais kopējais rādītājs ir 9. klašu skolēnu morālajai izaugsmei dzīves darbībā ($\bar{x} = 3,07$ no max. 5), un it īpaši zemā līmenī ir plānošana šajā jomā (51% jauniešu reti vai nekad nelūdz padomu ($Mo = 1$), 42% **reti vai nekad necenšas izvairīties no morāli graujošās vides tiešsaistē** ($Mo = 2$ un 3) un 45% neieinteresējas vai reti interesējas par reālajiem cilvēkiem – morāles paraugiem ($Mo = 3$)). Savai morālajai izaugsmei jaunieši bieži iesaistās ģimenē, skolā un sporta/brīvdabas aktivitātēs, bet iesaistīšanās brīvprātīgajā darbā ($Mo = 3$), kultūras/mākslas aktivitātēs ($Mo = 2$) un garīgajās/religiskajās aktivitātēs ($Mo = 1$) ir retāk izmantotas iespējas morālajā izaugsmē.

9. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 1., 2. UN 3. MĒRĪJUMA REZULTĀTU SALĪDZINĀJUMS

Veicot 9. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka pozitīvā dinamika ir vērojama A un B morālās izaugsmes aspektu rādītājā, kas liecina par to, ka ir

pilnveidojusies izpratne par morālo izaugsmi un uzlabojies morālās izaugsmes lēmuma nobriedums. Savukārt, negatīvā dinamika ir vērojama C un D morālās izaugsmes aspektu rādītājos, kas varētu liecināt par praktiskās iesaistīšanās un morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu. Savukārt, veicot 9. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 3. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka **pozitīvā dinamika ir vērojama A un C2.1 morālās izaugsmes aspektu rādītājos**, B morālās izaugsmes aspekta rādītāji ir samērā stabili, pārējos aspektos (C1, C2.2, D1, D2) ir vērojamas negatīvas izmaiņas.